

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ
ФЕДЬКОВИЧА**

**ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ**

Стратегія розвитку фінансової системи України

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконав: студент II курсу, групи 672-4
денної форми навчання
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
Баланюк Юрій Олександрович _____
(підпис)

Керівник: доцент кафедри фінансів і кредиту
Грубляк Оксана Михайлівна _____
(підпис)

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2023 р.
Завідувач кафедрою фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.*

Чернівці – 2023

АНОТАЦІЯ

Баланюк Ю.О. Стратегія розвитку фінансової системи України. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці. 2023. 69 с.

У кваліфікаційній роботі досліджено суть фінансової системи та її складових елементів. Визначено, що державні фінанси та фінанси суб'єктів господарювання є невід'ємними ланками фінансової системи і формують основну частину її фінансових ресурсів. Досліджено роль фінансового ринку як складової фінансової системи країни. Визначено основні проблеми розвитку фінансової системи України та заходи щодо їх вирішення.

Ключові слова: фінансова система, публічні фінанси, фінанси підприємств, фінансовий ринок, фінансова інфраструктура.

ANNOTATION

Balanyuk Yu.O. Strategy for the development of the financial system of Ukraine. - Manuscript.

Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education in specialty 072 "Finance, banking and insurance". Chernivtsi National University named after Yuri Fedkovich. Chernivtsi 2023. 69 p.

In the qualification work, the essence of the financial system and its constituent elements was investigated. It was determined that state finances and finances of business entities are integral links of the financial system and form the main part of its financial resources. The role of the financial market as a component of the country's financial system is studied. The main problems of the development of the financial system of Ukraine and measures to solve them have been identified.

Keywords: financial system, public finance, enterprise finance, financial market, financial infrastructure.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Ю.О. Баланюк

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	8
1.1. Тракткування дефініції «фінансова система».....	8
1.2. Характеристика складових фінансової системи України.....	14
1.3. Функції учасників фінансової системи.....	17
Висновки до розділу 1.....	22
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА 2018 – 2022 РОКИ.....	24
2.1. Аналіз показників Зведеного бюджету України як основної сфери фінансової системи.....	24
2.2. Аналіз фінансів підприємств як складової фінансової системи України.....	35
2.3. Аналіз основних показників діяльності фінансового сектору.....	43
Висновки до розділу 2.....	48
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	50
3.1. Шляхи вдосконалення функціонування фінансової системи України.....	50
3.2. Фінансова екосистема як перспектива розвитку фінансової системи України.....	55
Висновки до розділу 3.....	62
ВИСНОВКИ.....	63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	66

ВСТУП

В умовах прискорених процесів глобалізації та посилення залежності національної економіки від зовнішніх факторів впливу зростають вимоги до теорії та практики фінансової системи.

Пошук шляхів розвитку економіки, подолання проблем та необхідність розвитку фінансової системи України відповідно до світових тенденцій вимагає поглибленої розробки теоретичних основ її інтерпретації, проектування та практичного застосування.

Проектування нормативно-правової сфери фінансових відносин, особливо в умовах глибоких змін суспільних процесів, має носити системний характер, без якого управління фінансами стає фрагментарним, а тому неефективним. У цьому контексті систематичність означає включення всіх без винятку фінансових відносин в систему, які реально мають місце на практиці, та їх відповідне оформлення.

Розвиток економіки, ускладнення економічних відносин, а отже і фінансових відносин, процеси демократизації суспільного життя, економічної діяльності, глобалізації та багато інших змін і процесів, що відбуваються в різних сферах суспільної діяльності, вимагають змін у системі фінансів країни, які мають не лише відповідати сучасним реаліям, а й певною мірою бути каталізаторами прогресивних змін.

Актуальним завданням є дослідження фінансової системи в сучасних умовах її розвитку та виявлення взаємозалежностей і взаємозв'язків між різними її зв'язками.

В останні роки дослідження фінансової системи займалися такі науковці як: О.Д. Василик [10], В. Вегнер [11], В.О. Єгоров [15], Ю.М. Коваленко [18], О.П. Кириленко [17], В.П. Кудряшов [20], С.Л. Лондар [23], С. Львовчкін [26], В. М. Опарін [29], С.І. Юрій [33], В.М. Федосов [33] та ін.

Проте, незважаючи на численні наукові розробки, які враховують динаміку розвитку фінансово-правових відносин, у фінансовій науці досі не вироблено єдиного підходу до визначення фінансової системи та її структури, що зумовлює актуальність обраної теми дослідження.

Метою кваліфікаційної роботи є аналіз сучасних підходів до визначення поняття «фінансова система», її функціонального призначення та розгляд структурної організації фінансової системи.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- на підставі наукових підходів поглибити розуміння економічної суті, принципи побудови та завдання фінансової системи;
- виявити напрями впливу фінансової системи на економічний розвиток країни;
- розкрити особливості та структуру фінансової системи України;
- провести аналіз основних показників суб'єктів фінансової системи України;
- здійснити оцінку стану складових фінансової системи; -
- обґрунтувати можливості щодо модернізації фінансової системи України;
- окреслити напрями удосконалення фінансової системи України.

Об'єктом дослідження є фінансова система України та її складові.

Предметом дослідження є теоретичні і практичні засади розвитку фінансової системи в сучасних умовах.

Методи дослідження. Теоретичну основу кваліфікаційної роботи становить сукупність загальнонаукових принципів, методів наукового пізнання. У процесі дослідження використані методи: порівняння, аналізу і синтезу – при з'ясуванні суті та принципів побудови фінансової системи; статистичного спостереження – при визначенні тенденцій розвитку фінансової системи; системного та структурного аналізу – при аналізі стану елементів фінансової системи; індукції та дедукції – для дослідження складових фінансової системи.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативні акти Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Міністерства фінансів

України, Державної служби статистики України, результати досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у вирішенні важливого наукового завдання – поглиблення та вдосконалення теоретичних засад з метою розробки нових підходів до теорії та практики трактування та використання фінансової системи країни в цілому.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1. Тракткування дефініції «фінансова система»

Досліджуючи дефініцію «фінансова система», в першу чергу визначимо, що представляє собою така категорія, як «система». Даний термін має давню етимологію та походить зі Стародавньої Греції, в часи існування якої означав – ціле, в рамках якого гармонійно та взаємопов'язано розташовані окремі частини цього цілого [21, с. 64].

На сьогоднішній час даний термін розуміється по-різному, проте узагальнивши всі підходи до його тлумачення, можна визначити такі основні:

- по-перше, це цілісна безліч об'єктів, пов'язаних між собою взаємними відносинами;
- по-друге, це порядок, згідно з яким розташовується група понять для утворення єдиного цілого;
- по-третє, це сукупність взаємозалежних, певним чином організованих і взаємодіючих елементів;
- по-четверте, це організована безліч структурних елементів, що взаємопов'язані та виконують певні функції;
- по-п'яте, це комплекс вибірково залучених компонентів, у яких взаємодія і взаємини набувають характеру взаємспрямування компонентів на одержання фінансового корисного результату;
- по-шосте, сукупність взаємозалежних елементів, що відособлена від середовища та взаємодіє з ним як одне ціле;
- по-сьоме, це сукупність елементів, які перебувають у певних відношеннях і зв'язках між собою, завдяки чому вони становлять певну неподільність, унітарність, цілісність [7, с. 72].

Виходячи із зазначеного вище, стає зрозумілим, що підходів стосовно визначення поняття «система» є безліч, але в цілому дане поняття означає сукупність однорідних елементів, між якими встановлюється взаємозв'язок та взаємодія та які в своїй сукупності утворюють єдине ціле.

Зауважимо, що в царині економічних та фінансових знань поняття «система» взаємопов'язується з категорією фінансів. Це обумовлено тим, що фінанси становлять цілісну однорідну систему, у зв'язку з чим їм притаманна ознака системності. В даному контексті видається доречною думка С.В. Запольського, який зазначає, що: «системоутворюючою категорією для фінансового регулювання є, була і має залишатися «фінансова система», оскільки саме на формування, розподіл та використання коштів публічних грошових фондів (тобто фондову складову фінансової системи) спрямована вся система фінансово-правового регулювання» [10, с. 28].

Розуміння самого ж поняття фінансової системи на сьогоднішній час є також дискусійним та містить в собі низку різних підходів. Такий стан речей зумовлений тим, що дана категорія виступає предметом дослідження різних галузей наукових знань, що призводить до плюралізму точок зору науковців.

Венгер В.В. вважає, що «сучасну фінансову систему держави можна розглядати, по-перше, як сукупність фінансово-правових інститутів, кожний з яких сприяє утворенню фондів грошових коштів (інституційний аспект); по-друге, як сукупність державних органів та установ, що здійснюють фінансову діяльність (функціональний аспект)» [11, с. 67].

Інституційний підхід у визначенні фінансової системи підтримує також В.О. Єгоров, який зазначає: «...це внутрішня будова фінансів, що являє собою сукупність взаємопов'язаних суспільних відносин (інститутів), які складаються при формуванні, розподілі та використанні грошових фондів, що необхідні державі для виконання покладених на неї завдань та функцій» [15, с. 58].

Окрім того, деякі вчені вважають, що фінансова система представляє собою сукупність правових відносин. Так, зокрема, Кищенко К.В. сучасну фінансову систему України визначає як: «сукупність економічних відносин, що

склалася історично з приводу формування, розподілу і використання фондів грошових коштів держави, суб'єктів господарювання та домогосподарств, розподілу і перерозподілу ВВП, які реалізуються за допомогою фінансового апарату на основі фінансового законодавства країни» [16, с. 78].

В свою чергу, Кириленко О.П. вважає, що: «сучасне визначення цієї категорії обов'язково має враховувати процеси економічної безпеки, яка зумовлена лібералізацією зовнішньоекономічних зв'язків та посиленням фінансової глобалізації. Фінансова система повинна включати сукупність економічних відносин, які виникають з приводу розподілу і перерозподілу ВВП між державою, господарюючими суб'єктами і населенням на внутрішньому і зовнішньому ринках» [17, с. 100]. Проте таке трактування не дає цілісного бачення дефініції «фінансової системи» як теоретичної категорії.

Існує й інший підхід щодо визначення фінансової системи країни, який надає Кравчук Н. Даний підхід має економічне підґрунтя та представляє собою розуміння цієї фінансової категорії як: «взаємопов'язаних між собою фінансових відносин позики та володіння між інституційними секторами, у т. ч. центральний банком у складі сектору фінансових корпорацій. Таке бачення даної дефініції науковці обґрунтовують тим, що фінансові ресурси як частина продуктивного капіталу є важливим, але не основоположним елементом фінансової системи, тому фінансова система не ототожнюється із фінансовим ринком і сектором фінансових корпорацій, на відміну від підходу, поширеного в західній економічній науці. В даному контексті фінансова система є не моноцентричною (державоцентричною чи ринковоцентричною), а мультицентричною, де відбувається поступове послаблення ролі держави та посилення ролі інших секторів» [19, с. 16].

На нашу думку, такий підхід, можливо, може бути доречним у галузі економіки, проте у сфері фінансової науки недопустиме виключення державної складової.

Але, не дивлячись на таке багатоміття, що склалося в наукових колах стосовно визначення поняття фінансової системи, на нашу думку, найбільш

доречним та прийнятним є думка в даному питанні Кузнєцової А. Я. Так, на думку вченої: «сучасна фінансова система – єдина, характеризується цілісністю складових її сфер і ланок, їх взаємозалежністю і взаємообумовленістю комплексу фінансових інститутів і відповідних їм правовідносин, уповноваженого суб'єкта процедур здійснення фінансової діяльності, функціонування якого регулюється нормами права, що встановлюють юридичні засоби формування, розподілу та організації використання публічних грошових фондів» [21, с. 74]. Дане визначення є всеохоплюючим та містить в собі головні риси та елементи, що відображають внутрішню будову фінансової системи країни на сучасному етапі її розвитку.

Звернемо увагу й на те, що серед науковців немає єдиної думки й щодо складових елементів (структури) фінансової системи, хоча всі погоджуються, що до неї включається: державний бюджет країни, місцеві бюджети, позабюджетні державні централізовані фонди цільового призначення, державний кредит, страхові фонди, фінанси підприємств усіх форм власності.

При цьому зауважимо, що у працях окремих вчених-економістів до фінансової системи залучають фінанси населення (домогосподарств) і фінансовий ринок. Щодо включення таких елементів до фінансової системи Єгоров В.О. зазначає, що: «грошові кошти населення (громадян, домогосподарств) не можуть включатися до структури фінансової системи, оскільки вони не мають організаційно-правового оформлення – важливої риси фінансів загалом. Грошові ресурси населення формуються не як фонди, а як грошові доходи, ресурси і використовуються у сфері товарного обігу як платіжний засіб. Те ж саме можна сказати про фінансовий ринок, на якому відбувається купівля, продаж цінних паперів. У цьому процесі, як і на товарному ринку, змінюється лише форма вартості, здійснюється товарообмінний процес» [15, с. 133].

Однак саме фінанси домогосподарств та фінансовий ринок як структурні елементи фінансової системи є джерелом фінансових ресурсів, які залучаються реальним сектором економіки для розвитку, така думка підтримується як

вітчизняними науковцями, так і науковцями за кордоном.

Однак такий плюралізм наукових підходів щодо змісту фінансової системи, на нашу думку, можна звести до основних трьох концепцій:

1) фондова концепція, яка передбачає наявність у фінансовій системі таких ланок як: бюджет, позабюджетні фонди, кредитний фонд, страховий фонд, фінансові ресурси суб'єктів господарювання, з подальшою диференціацією типів і видів фінансових фондів;

2) інституційна концепція визначає ланками фінансової системи: державні доходи, державні видатки, страхування, державний і банківський кредити, грошовий обіг тощо;

3) посуб'єктна концепція передбачає виділення органів, за якими закріплюється управління відповідною структурною одиницею фінансової системи [8, с. 28].

Окрім того, в науковій літературі виділяють ще й процедурний підхід, відповідно до якого структура фінансової системи виходить з природи предмету фінансового регулювання, яке забезпечується передусім процесуальними нормами. На думку прихильників цього підходу, виділити можна декілька стадій: формування, розподіл та використання. Стадійне структурування фінансової системи дозволяє логічно пов'язувати з відповідними фондами і характеризувати фінансову систему, зміст якої включає формування публічних грошових фондів, розподілення коштів, які акумульовані в цих фондах, та витрачання цих коштів [2, с. 58].

Ми вважаємо, що, визначаючи понятійний апарат та внутрішню будову фінансової системи, важливо також зупинитися на її функціональному призначенні у сфері економічного розвитку держави та забезпеченні фінансових прав та інтересів громадян.

Так, головним призначенням фінансової системи в сучасних умовах є максимізація усіх можливих джерел мобілізації фінансових ресурсів та їх збалансоване використання з метою зростання виробництва ВВП та підвищення ефективності його розподілу, тому виділяють такі основні завдання сучасної

фінансової системи:

- 1) забезпечення сталого збалансованого розвитку економічної системи на основі зростання обсягу ВВП;
- 2) концентрація та спрямування фінансових ресурсів на розвиток пріоритетних галузей економіки та подолання існуючих диспропорцій розвитку економічної системи;
- 3) знаходження раціональної пропорції між темпами розвитку фінансової системи та реального сектору економіки;
- 4) забезпечення фінансової стійкості окремих ланок фінансової системи;
- 5) забезпечення раціонального розміщення фінансових ресурсів, достатніх для виробництва необхідного обсягу ВВП та досягнення максимальної ефективності їх використання;
- 6) встановлення оптимальних пропорцій розподілу і перерозподілу виробленого ВВП з метою повного забезпечення потреб громадян, підприємств, держави;
- 7) формування страхових фондів з метою забезпечення відшкодування втрат фінансових ресурсів і доходів та встановлення максимальних передумов для використання коштів даних фондів у кругообігу ресурсів;
- 8) забезпечення модернізації фінансової системи у відповідь на глобальні зміни фінансової архітектури [6, с. 238].

Таким чином, підсумовуючи вказане вище, можна дійти висновку, що фінансова система на сучасному етапі зберігає за собою підвищений науковий інтерес. Це пов'язано з тим, що дане економіко-правове явище є багатограним та потребує комплексного підходу під час його дослідження та впливає на велике коло суспільних інтересів. Адже від його розуміння та визначення власне складових фінансової системи залежить вироблення ефективного механізму її функціонування та забезпечення фінансового розвитку держави. Тож під фінансовою системою слід розуміти комплекс взаємопов'язаних інституційних елементів, діяльність яких направлена на мобілізацію, розподіл та використання публічних фондів коштів, і така діяльність регламентована нормами діючого

законодавства країни.

1.2. Характеристика складових фінансової системи України

Поділ фінансової системи на окремі ланки є об'єктивним явищем, зумовленим потребами економічного розвитку. Структура фінансової системи є динамічною і не може розглядатися статично. У міру економічного розвитку може відбуватися поповнення або відмирання деяких його зв'язків. Якщо в середині ХХ століття більшість вчених ототожнювали поняття фінансової системи з поняттям державних фінансів, тобто різних видів бюджетів, то сьогодні до фінансової системи входять фінанси корпоративних структур, державні позики, страхування та позабюджетні фонди тощо.

Можна виокремити важливі риси фінансових систем:

- кожна ланка фінансової системи є відносно самостійною і має свою специфічну сферу дії;
- кожна ланка фінансових систем має свої методи мобілізації коштів для створення фінансових ресурсів, а також свої напрями і методи їх використання;
- між ланками фінансової системи існує тісний взаємозв'язок і взаємозалежність;
- фінансова система держави досягає найбільшої ефективності лише тоді, коли діяльність кожного її зв'язку налагоджена та законодавчо закріплена;
- кожна ланка може успішно функціонувати лише за умови досконалості та ефективності системи в цілому;
- залежно від факторів, що впливають на організацію фінансів, насамперед на формування та використання фінансових ресурсів, кожен ланку фінансових систем можна поділити на більш дрібні підрозділи.

Фінансові системи держав можуть відрізнятися за структурою та функціями. Це зумовлено характером форм власності, політичними орієнтаціями правлячих еліт, рівнем економічного розвитку держави тощо.

Нині у світі існує понад 20 різних моделей фінансових систем окремих

держав. Якщо є певні відмінності, вони мають спільну основу в списку окремих посилань. Структура фінансової системи України базується на трьох основних елементах:

1. Функціональне призначення, яке виражається в тому, що кожен учасник системи виконує своє завдання; наприклад, державний бюджет здійснює розподільні відносини між державою, підприємствами та населенням за рахунок формування та використання загальнодержавного фінансового фонду. Майнове та особисте страхування є одним із методів формування резервних фондів громадян. Фінанси підприємств виражають відносини зі створення та використання грошових фондів, призначених для задоволення різноманітних потреб первинних галузей суспільного виробництва та виконання зобов'язань перед державним бюджетом і комерційними банками.

2. Територіальність – кожен регіон має свій фінансовий апарат.

3. Єдність фінансової системи визначається єдиною економічною та політичною основою держави. Це визначає єдину фінансову політику держави через центральні фінансові органи та єдині цілі.

Управління всіма сферами здійснюється на підставі окремих основних правових та законодавчих актів.

Суть фінансової системи можна охарактеризувати в двох аспектах:

– за внутрішньою структурою – як сукупність окремих, але взаємопов'язаних сфер і ланок фінансових відносин, що мають певні особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, а також відповідний апарат управління та правове забезпечення;

– за організаційною структурою – як сукупність фінансових інститутів та установ, що здійснюють управління грошовими потоками та коштами готівки.

Внутрішня структура фінансової системи відображає об'єктивну структуру фінансових відносин і є загальною для всіх держав. Вона складається зі сфер і ланок. Фінансова система включає такі сфери: централізоване фінансування, основу якого становлять державні фінанси; децентралізовані фінанси, включаючи фінанси суб'єктів господарювання (підприємств) і фінанси

домогосподарств; фінансова інфраструктура, що включає фінансовий ринок і систему органів фінансового управління.

Усі сфери фінансової системи поділяються на окремі ланки, які мають тісні багатосторонні зв'язки. Кожна сфера і ланка фінансової системи посідає певне місце в регулюванні фінансових відносин, має вирішальний вплив на відтворювальний процес і виконує притаманні їй функції.

Централізовані фінанси – це сфера фінансових відносин, пов'язана з формуванням централізованих грошових фондів, зосереджених в органах державної влади для здійснення державою своїх функцій, а саме: адміністративної, оборонної, соціально-економічної та правової. Це основна сфера перерозподілу ВВП. Ступінь централізації частини ВВП державою, з одного боку, має бути достатнім для забезпечення його певним обсягом фінансових ресурсів, а з іншого – достатнім для формування міцної фінансової бази підприємств та для ефективного господарювання. До цієї сфери належать державний бюджет, місцеві бюджети (фінанси органів місцевого самоврядування), державні цільові фонди, державні позики, фінанси державних і комунальних підприємств.

Децентралізовані фінанси включають фінанси приватних компаній та установ. Фінанси підприємств і установ є фундаментальною ланкою всієї фінансової системи, оскільки тут формується значна частина ВВП, яка є предметом розподілу через фінансові відносини. Фінанси підприємств – це система грошових ресурсів, що створюються і використовуються для фінансування процесу виробництва, забезпечення розширеного відтворення, матеріального стимулювання та соціального захисту працівників. Залежно від виду діяльності фінанси компаній поділяються на фінанси комерційних компаній, некомерційних компаній і громадських організацій. Особливістю фінансів господарських підприємств є те, що вони працюють на основі комерційного розрахунку, який передбачає отримання прибутку та відшкодування всіх витрат на основну діяльність, а також на її розширення і розвиток за рахунок власних коштів.

Фінансова інфраструктура складається із сукупності інститутів та елементів, які створюють сприятливі умови для функціонування всієї фінансової системи. До них належать система органів фінансового управління; нормативно-правова база; підготовка спеціалістів; інфраструктура фінансового ринку; спеціальна продукція (цінні папери, банкноти, фінансова документація). Саме фінансова інфраструктура створює сприятливі умови для злагодженого функціонування всієї фінансової системи та кожної її сфери зокрема.

Фінансовий ринок – підсистема фінансової інфраструктури, специфічна сфера економічних відносин, у якій формуються та реалізуються взаємовідносини між учасниками фінансового ринку з приводу купівлі-продажу фінансових ресурсів.

Основною умовою існування фінансового ринку є невідповідність між потребами у фінансових ресурсах того чи іншого суб'єкта ринкових відносин і наявністю джерел задоволення цих потреб. Фінансовий ринок опосередковує рух фінансових ресурсів між компаніями, галузями, секторами економіки, населенням і державою. Основною функцією фінансового ринку є перетворення тимчасово вільних коштів (накопичень, заощаджень) у позиковий капітал для інвестування в економіку. Фінансовий ринок як сфера фінансової системи включає ринок грошей, кредитних ресурсів, цінних паперів і фінансових послуг тощо.

Фінансова система має бути гнучкою, динамічною та саморегульованою. Держава має знайти оптимальний підхід до структуризації, керувати розвитком і забезпечити стабільність усієї системи.

1.3. Функції учасників фінансової системи

Дослідження функцій фінансової системи України в сучасних умовах її розвитку та визначення взаємозв'язків між різними ланками фінансової системи, зокрема з бюджетною системою, набувають особливого значення, оскільки фінансове забезпечення різних сфери суспільного життя залежить від

оптимального функціонування фінансової системи країни. А оскільки функція (від лат. *functio* – виконання) означає роль, призначення чого-небудь, обов'язки, сферу діяльності, досягнення, реалізацію, то визначення функцій фінансової системи допомагає визначити роль і призначення фінансової системи.

Кожна ланка фінансової системи має певні характеристики та функції, які певною мірою схожі за своєю роллю та призначенням і які не повторюються іншими ланками, а навпаки взаємодіють та об'єднують усі ланки одночасно. Це ознака цілісності фінансової системи.

Тому, щоб визначити, які функції притаманні самій фінансовій системі, розглянемо функції ланок фінансової системи. І при цьому виділимо основні з них, які притаманні фінансовій системі.

Визначаючи функції ланок фінансової системи, формується роль фінансової системи держави в цілому, оскільки всі ланки фінансової системи спрямовані на забезпечення необхідними фінансовими ресурсами різних сфер суспільного життя.

Розбираючи поняття «фінансова система», спочатку проведемо паралель із таким поняттям, як «фінанси». Таким чином, почнемо аналіз з функцій фінансів.

Фінанси виступають інструментом розподілу частини сукупного суспільного продукту і водночас контролюють його поділ на частини, співвідношення цих частин і канали використання цих коштів.

Наприклад, Кузнецова А. Я. визначає: «функцію як прояв сутності кожної економічної категорії. Фінанси, на її погляд, виконують дві головні функції: розподільну та контрольну» [21, с. 12].

Існує також твердження, що в процесі діяльності, яка пов'язана з регулюванням реального грошового обігу, реалізуються три основні функції фінансів: відтворювальна, розподільча та контрольна.

На думку Бабич А.М.: «складовою відтворювальної функції фінансів є оперативна функція – поточне забезпечення підприємств, організацій, бюджетів і позабюджетних фондів грошовими коштами для безперервного фінансування, тобто здійснення платежів, розрахунків та виконання грошових зобов'язань.

Одне з центральних місць у фінансовій системі належить кредитній системі (кредитним відносинам). Розглядаючи кредитні правовідносини, під функціями кредиту, що впливають з його сутності, визначають три найважливіші: перерозподіл вартості; контроль руху позиченої вартості; стимулювання економії витрат» [8, с. 45–46].

Наступним елементом фінансової системи є страховий інститут. Страхування є елементом фінансової системи держави. З одного боку, це самостійний елемент фінансової системи, з іншого – страхування безпосередньо взаємодіє з кожним елементом фінансової системи: фінансами підприємств, державними та муніципальними фінансами, які є їх невід’ємною частиною. Страхування створює систему захисту майнових інтересів громадян, компаній і держави, надає гарантії відновлення порушених майнових інтересів у разі непередбачених природних, техногенних та інших явищ, позитивно впливає на зміцнення фінансової системи, страхування є одним із джерел довгострокових інвестицій.

З точки зору цільового призначення та використання страхових фондів – це перерозподільні відносини між суб'єктами, які сплачували страхові внески, і тими, хто одержував відшкодування шкоди. З точки зору взаємовідносин окремих суб'єктів зі страховими компаніями – це плата за страхування ризиків (плата за спокій), тобто обмінні відносини. Розміщення коштів страхових фондів на фінансовому ринку відображає відносини, пов'язані з торгівлею тимчасово вільними фінансовими ресурсами, тобто перерозподілом ресурсів між учасниками страхування та іншими суб'єктами фінансових відносин.

Корпоративні фінанси є наступним елементом фінансової системи. Корпоративне фінансування є однією з основних ланок фінансової системи, в якій формуються фінансові потоки, що відображають створений національний дохід, який підлягає подальшому перерозподілу через бюджетну систему. Фінанси компаній призначені для забезпечення їх виробничої діяльності. Основою фінансування підприємств є формування фінансових ресурсів, а також отримання і розподіл доходів для забезпечення відтворення виробництва. Вони

виконують роль сполучної ланки між окремими циклами відтворювального процесу.

На основі дослідженого матеріалу (стосується таких елементів фінансової системи як: фінанси, кредит, страхування, корпоративні фінанси) можна зробити проміжний висновок про те, що вони пов'язані спільними функціями (регулювання, відтворення, перерозподіл, стимулювання, контроль). Виходячи з гнучкості, цілісності, динамічності та відкритості фінансової системи, було виведено головне правило її діяльності: завжди потрібно прагнути до стабільності фінансової системи в цілому, а не до фінансової стабільності окремих її учасників та підінститутів.

Це включає зміцнення та поглиблення зв'язків фінансової системи із зовнішнім середовищем, а також постійний обмін інформацією. Складність фінансової системи визначається неоднозначністю її елементів, різним характером зв'язків між ними та їх структурною різноманітністю. Динамічність фінансової системи визначається тим, що вона постійно розвивається, постійно змінюється обсяг фінансових ресурсів, витрат, доходів, коливається попит і пропозиція капіталу. Відкритість фінансової системи пояснюється взаємодією її зв'язків із соціально-політичними структурами держави, а також з фінансами зарубіжних країн. Гнучкість і ефективність фінансової системи досягається завдяки її численним зв'язкам.

Фінансова система відтворює всі процеси, пов'язані з перерозподілом суспільного продукту і національного доходу, а тому є одним із основних регуляторів розвитку економіки держави. У цьому відношенні фінансова діяльність подібна до біологічного організму, який виживає, лише пристосовуючись до середовища.

Визначальними для всієї фінансової системи є також такі функції: планування, організація, стимулювання, стабілізація та регулювання.

Натомість у зарубіжній літературі домінує інший, більш прагматичний підхід до трактування функцій фінансової системи:

1. Забезпечення можливостей переміщення економічних (фінансових)

ресурсів через державні кордони в часі та просторі, з одного сектора економіки в інший.

2. Надання можливостей для управління ризиками, які здебільшого пов'язані з капіталом і одночасно передаються з ним через посередництво фінансової системи. Деякі посередники у фінансовій системі, зокрема страхові компанії, спеціалізуються на діяльності, пов'язаній з передачею ризиків.

3. Забезпечення клірингових і розрахункових методів, які сприяють обміну товарами, послугами та активами.

4. Забезпечити механізм об'єднання фінансових ресурсів для створення великої компанії або для розподілу капіталу великих компаній в частках між значною кількістю власників.

5. Надання фінансової інформації, що дозволяє координувати процес прийняття рішень у різних секторах економіки. Принципова відмінність у підходах до визначення фінансової системи та притаманних їй функцій в Україні (як і в країнах колишнього СРСР, які мали спільну наукову школу) та за кордоном (особливо в країнах з розвинутою ринковою економікою) є цілком очевидною.

Таким чином, досліджуючи різні погляди науковців, виділимо основні функції фінансової системи:

1. Багато економістів і фінансистів вважають, що фінанси, корпоративні фінанси та міжнародні фінанси виконують дві функції: розподіл (обмін) і контроль.

2. У літературі можна зустріти твердження про те, що фінанси та фінансова система, крім цих двох функцій, виконують ще й інші функції: виробничу (різні автори називають її по-різному), планову, стимулюючу, регулюючу, організуючу тощо.

3. Деякі економісти вважають, що фінанси виконують три функції: формування фондів (доходу), використання коштів (доходу) і контроль.

4. При визначенні функцій фінансової системи необхідно враховувати різноманіття та відмінності елементів фінансової системи, а також зміни у складі

та стані системи. Можна виділити такі функції: динамічність, відкритість, гнучкість та ефективність фінансової системи.

5. До функцій фінансової системи зарубіжні автори відносять: забезпечення способів переміщення економічних (фінансових) ресурсів у часі та просторі через державні кордони та з одного сектора економіки в інший; забезпечення методів управління ризиками, пов'язаними з капіталом і переміщеними одночасно з ним через посередництво фінансової системи; забезпечення механізму об'єднання фінансових ресурсів для створення великої компанії або для розподілу капіталу великих компаній в частках між значною кількістю власників; надання фінансової інформації, що дозволяє координувати децентралізований процес прийняття рішень у різних секторах економіки.

Наявність дискусійних питань зумовлює необхідність подальшої розробки теоретичних проблем суті та функцій фінансової системи, її складових. Поглиблене дослідження економічної природи функцій фінансової системи, її складових та характерних властивостей дасть змогу розробити шляхи ефективного застосування цієї категорії в практиці господарювання та науково обґрунтувати заходи, спрямовані на фінансове оздоровлення економіки та вдосконалення системи фінансових відносин.

Висновки до розділу 1

Наявність ефективної фінансової системи є надзвичайно важливою умовою функціонування економіки країни. Фінансова система досить складна за своєю структурною побудовою, що зумовлює реалізацію балансу інтересів і протиріч між фінансовою політикою та економікою.

Розвиток фінансової системи знаходиться в постійній динаміці та відкриває перспективу розширення її структури за рахунок розвитку нових сфер діяльності та функціонування економіки. Усі складові фінансової системи різноманітні та взаємопов'язані, тому для її злагодженого та ефективного функціонування необхідною умовою є злагоджена робота структурних

елементів.

Фінансова система України включає такі ланки: державні фінанси; корпоративні фінанси; інфраструктуру фінансового ринку. З досвіду функціонування фінансових систем розвинених країн світу видно, що функціонування відповідних систем відбувається досить ефективно завдяки значній роботі органів державної влади та місцевого самоврядування.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ЗА 2018 – 2022 РОКИ

2.1. Аналіз показників Зведеного бюджету України як основної сфери фінансової системи

Бюджетна система України посідає ключове місце в фінансовій системі. Сукупність бюджетів України, або зведений бюджет, впливає на всі сфери суспільного життя людей, безпосередньо зачіпає інтереси кожного і є найважливішою ланкою фінансової системи держави.

Однією з найважливіших гарантій державного регулювання економіки, впливу на економічну ситуацію та прийняття антикризових заходів є бюджет, який є річним планом державних витрат і джерел їх фінансового покриття.

Державні доходи становлять фінансову основу функціонування держави і, як правило, розподіляються за джерелами, з яких кошти надходять до бюджету.

Видатки бюджету показують напрями і цілі бюджетних асигнувань, які зумовлені характером абсолютно різних функцій держави, які залежно від класифікації прийнято поділяти на три групи: політичні, економічні та соціальні функції.

Зведений бюджет України як самостійна економічна категорія здатний визначати не тільки методи організації та форми державних фінансів, а й напрями цільового використання коштів відповідно до інтересів населення та країни в цілому. Завдяки бюджету держава концентрує свої фінансові ресурси на найважливіших напрямках соціально-економічного розвитку країни. Від рівня та динаміки надходжень до зведеного бюджету залежить забезпеченість держави фінансовими ресурсами для виконання покладених на неї завдань. Для визначення цього рівня розглянемо динаміку та співвідношення дохідної та видаткової частин зведеного бюджету України на 2018 – 2022 роки.

Таблиця 2.1

Динаміка доходів Зведеного бюджету України за 2018 – 2022 роки, млрд грн [42]

Показники	2018 рік	2019 рік	Темп приросту 2019 до 2018, %	2020 рік	Темп приросту 2020 до 2019, %	2021 рік	Темп приросту 2021 до 2020, %	2022 рік	Темп приросту 2022 до 2021, %
Усього (без урахування міжбюджетних трансфертів)	1184,3	1289,8	108,9	1376,7	106,7	1662,2	120,7	2196,3	132,1
Податкові надходження, з них:	986,3	1070,3	108,5	1136,7	106,2	1453,8	127,9	1343,2	92,4
Податок та збір на доходи фізичних осіб	229,9	275,5	119,8	295,1	107,1	349,8	118,5	420,7	120,3
Податок на прибуток підприємств	106,2	117,3	110,5	118,5	101,0	163,8	138,2	130,6	79,7
Податок на додану вартість	216,3	378,7	175,1	400,6	105,8	536,5	133,9	467	87,0
Місцеві податки та збори	61	73,6	120,7	75,7	102,9	89,9	118,8	84,3	93,8
Неподаткові надходження	192,7	212,8	110,4	234,4	110,2	202,5	86,4	368,4	181,9
Доходи від операцій з капіталом	2,8	3,1	110,7	3,6	116,1	3,8	105,6	2,9	76,3
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	1,6	1,2	75,0	1,2	100,0	1,3	108,3	481,3	37023,1
Цільові фонди	0,9	2,4	266,7	0,8	33,3	0,8	100,0	0,5	62,5

Проаналізувавши табл. 2.1 варто відмітити, що доходи Зведеного бюджету протягом 2018 – 2022 років зростали. Виконання дохідної частини Зведеного бюджету України у 2019 році становило 1289,8 млрд грн, що більше за 2018 рік на 8,9%, у 2020 році – 1376,7 млрд грн, що більше за 2019 рік на 6,7%, у 2021 році – 1662,2 млрд грн, що більше за 2020 рік на 20,7%, у 2022 році – 2196,3 млрд грн, що більше за 2021 рік на 32,1%. Найбільший приріст доходів прослідковується у 2022 році.

Надходження податкових платежів до зведеного бюджету зростало у 2018 – 2021 роках, та зменшилось у 2022 році на 7,6% порівняно з 2021 роком попри приріст загальної суми доходів. Негативну динаміку щодо росту надходжень

можна спостерігати по таких податках: податку на прибуток підприємств (зменшення у 2022 році на 20,3% порівняно із 2021 роком), податку на додану вартість (зменшення у 2022 році на 13,0% порівняно із 2021 роком), місцевих податків і зборів (зменшення у 2022 році на 6,2% порівняно із 2021 роком).

На показниках доходів I півріччя 2022 року негативно відобразилося також звільнення від оподаткування імпорту, що діяло до 1 липня 2022 року.

Водночас різко впали у 2022 році надходження акцизного податку (на 52,3% у реальному вираженні) та ПДВ з імпортованих в Україну товарів (на 47,6%). Це пов'язано насамперед зі скороченням обсягів імпорту та звільненням його від оподаткування на початку війни, збільшенням тіншового обігу підакцизних товарів та пільговим оподаткуванням ряду імпортованих товарів. Внаслідок різкого падіння прибутків компаній та переходу частини компаній на спрощену систему оподаткування надходження ПДФО фактично впали на 37,1%.

На противагу цим податкам зростали надходження податку та збору на доходи фізичних осіб за рахунок значного приросту доходів військовослужбовців (приріст у 2022 році на 20,3% порівняно із 2021 роком).

Можна побачити, що неподаткові надходження за 2018 – 2022 років зростали, у 2022 році вони становили 368,4 млрд грн, що більше за 2021 рік на 81,9% за рахунок значного приросту власних надходжень бюджетних установ. Власні доходи бюджетних установ у 2022 року (250,1 млрд грн) у сім разів перевищили показники 2021 року. Їх збільшення відбулося передусім за рахунок залучення благодійної допомоги на потреби Збройних Сил та інших державних установ.

Доходи від операцій з капіталом зростали у 2019 – 2021 роках, у 2022 році надходження знизились на 33,7% порівняно із 2021 роком.

Цільові фонди найбільшу кількість становили у 2019 році (266,7 млрд грн), спостерігається зменшення у 2020 році (на 76,7%) і у 2022 році (на 37,5%).

Таблиця 2.2

Динаміка структури доходів Зведеного бюджету України за 2018 – 2022 роки, млрд грн [42]

Показники	2018 рік	Питома вага, %	2019 рік	Питома вага, %	2020 рік	Питома вага, %	2021 рік	Питома вага, %	2022 рік	Питома вага, %
Усього (без урахування міжбюджетних трансфертів)	1184,3	100,0	1289,8	100,0	1376,7	100,0	1662,2	100,0	2196,3	100,0
Податкові надходження, з них:	986,3	83,3	1070,3	83,0	1136,7	82,6	1453,8	87,5	1343,2	61,2
Податок та збір на доходи фізичних осіб	229,9	19,4	275,5	21,4	295,1	21,4	349,8	21,0	420,7	19,2
Податок на прибуток підприємств	106,2	9,0	117,3	9,1	118,5	8,6	163,8	9,9	130,6	5,9
Податок на додану вартість	216,3	18,3	378,7	29,4	400,6	29,1	536,5	32,3	467	21,3
Місцеві податки та збори	61	5,2	73,6	5,7	75,7	5,5	89,9	5,4	84,3	3,8
Неподаткові надходження	192,7	16,3	212,8	16,5	234,4	17,0	202,5	12,2	368,4	16,8
Доходи від операцій з капіталом	2,8	0,2	3,1	0,2	3,6	0,3	3,8	0,2	2,9	0,1
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	1,6	0,1	1,2	0,1	1,2	0,1	1,3	0,1	481,3	21,9
Цільові фонди	0,9	0,1	2,4	0,2	0,8	0,1	0,8	0,0	0,5	0,0

Питома вага податкових надходжень в загальному обсязі надходжень до Зведеного бюджету України у 2018 – 2021 роках була відносно стабільною, в межах 84%, однак у 2022 році значно знизилась до 61,2%.

Найбільшу питому вагу серед надходжень в загальному обсязі доходів Зведеного бюджету України становили такі надходження:

- податок на додану вартість – 35,9%;
- податок та збір на доходи фізичних осіб – 21,9%;
- акцизний податок – 7,4%;
- місцеві податки та збори – 6,7%;

- рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення – 5,6%.

Питома вага неподаткових надходжень в загальному обсязі доходів Зведеного бюджету України у 2018 – 2022 роках становила в межах 20%.

Значну роль у формуванні доходів бюджету у 2022 році відіграли іноземні трансферти від закордонних країн і міжнародних організацій – 21,9% надходжень. Ця допомога продемонструвала солідарність передових країн світу з Україною під час збройної агресії Росії. Частка іноземних грантів у загальному залученні зовнішнього фінансування (включаючи кредити) досягла 46%. Це був значний прорив у порівнянні з попередніми епізодами підтримки України з боку міжнародної спільноти.

Проте навіть така частка дотацій не захистила країну від надмірного боргового навантаження.

Сучасний етап розвитку бюджетних відносин в Україні характеризується посиленням ролі бюджетних видатків у регулюванні соціально-економічного розвитку держави та регіонів. Оптимальний розподіл і перерозподіл національного грошового фонду забезпечує ефективну державну політику витрат. Видатки бюджету є ефективним інструментом впливу на сукупний попит, грошову масу та її структуру, рівень безробіття та інфляції, структуру економіки тощо.

Відповідно до розподілу функцій структура бюджетних видатків характеризує загальні цілі державного управління. Вона передбачає використання видатків відповідного бюджету на конкретні цілі: забезпечення громадського порядку, житлово-комунального господарства, а також місцевого самоврядування, освіти та інші функції, необхідні для забезпечення ефективного функціонування держави. Саме функціональний розподіл бюджетних видатків відображає пріоритети діяльності влади.

Завдяки формуванню та використанню бюджету забезпечується фінансування багатогалузевих галузей економіки. Бюджетне фінансування є інструментом державного «маніпулювання» економікою держави, особливо

щодо діяльності тих галузей, які існують за рахунок бюджетних коштів. Враховуючи активні глобалізаційні процеси у світі та сучасний стан соціально-економічної ситуації в Україні, актуальним і необхідним є проведення комплексного наукового дослідження проблем управління видатковою частиною Зведеного бюджету України.

Розглянемо динаміку та склад видаткової частини Зведеного бюджету України за 2018 – 2022 роки у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка видаткової частини Зведеного бюджету України за функціональною класифікацією за 2018 – 2022 роки [42]

Показники	2018 рік	2019 рік	Темп приросту 2019 до 2018, %	2020 рік	Темп приросту 2020 до 2019, %	2021 рік	Темп приросту 2021 до 2020, %	2022 рік	Темп приросту 2022 до 2021, %
Загальнодержавні функції	191,5	203,1	106,1	204,8	100,8	252,6	123,3	248,5	98,4
Оборона	97	106,6	109,9	120,4	112,9	127,5	105,9	1142,9	896,4
Громадський порядок, безпека, судові влади	118	143,7	121,8	159,6	111,1	176,1	110,3	454,4	258,0
Економічна діяльність	140,8	154,2	109,5	262,8	170,4	293,3	111,6	156,4	53,3
Охорона навколишнього середовища	8,2	9,7	118,3	90,6	934,0	10,6	11,7	5,2	49,1
Житлово-комунальне господарство	30,3	34,5	113,9	32,2	93,3	56,9	176,7	41,2	72,4
Охорона здоров'я	115,8	128,4	110,9	175,8	136,9	203,6	115,8	215,3	105,7
Духовний та фізичний розвиток	28,9	31,6	109,3	31,7	100,3	43,4	136,9	33,6	77,4
Освіта	210	238,8	113,7	252,3	105,7	312,9	124,0	290,8	92,9
Соціальний захист та соціальне забезпечення	309,4	321,8	104,0	346,7	107,7	367,3	105,9	455,2	123,9
Усього (без урахування трансфертів)	1249,9	1372,4	109,8	1676,9	122,2	1844,2	110,0	3043,5	165,0

У табл. 2.3 подано загальну суму видаткової частини Зведеного бюджету України за 2018 – 2022 роки. Виконання видаткової частини Зведеного бюджету України у 2019 році становило 1372,4 млрд грн, що більше за 2018 рік на 9,8%, у

2020 році – 1676,9 млрд грн, що більше за 2019 рік на 22,2%, у 2021 році – 1844,2 млрд грн, що більше за 2020 рік на 10,0%, у 2022 році – 3043,5 млрд грн, що більше за 2021 рік на 65,0%. Найбільший приріст доходів прослідковується у 2022 році.

Війна, розв'язана росії проти України, зумовила значну зміну обсягів та напрямів бюджетних видатків у 2022 році. Загалом видатки Зведеного бюджету України в 2022 році проведено в сумі 3043,5 млрд грн, що майже вдвічі більше, ніж у 2021 році.

Найбільш зросли видатки у сферах «Оборона» (896,4% від обсягу видатків 2021 року), «Громадський порядок, безпека та судова влада» (258,0% від обсягу видатків 2021 року) та «Соціальний захист та соціальне забезпечення» (123,9% від обсягу видатків 2021 року). Ці напрями залишалися пріоритетними для виплати грошового забезпечення військовослужбовцям та іншим категоріям захисників, забезпечення відсічі агресору, підтримки найбільш незахищених верств населення.

На здійснення заходів у сфері соціального захисту та соціального забезпечення було спрямовано 455,2 млрд грн (+23,9% порівняно з 2021 роком). Найбільшими статтями видатків у цій сфері були: надання житлової допомоги внутрішньо переміщеним особам (53,5 млрд грн), виплата державної соціальної допомоги, особливо сім'ям з дітьми (63,5 млрд грн), надання пільг та субсидій громадянам (33,7 млрд грн), перерахування до Пенсійного фонду на виплату пенсій, доплат і підвищень до пенсій (232,9 млрд грн) та «Підтримку» (32,1 млрд грн). Крім того, у 2022 році Мінфін у повному обсязі забезпечив виплату пенсій, надбавок, надбавок і допомог [39].

Також зросли витрати на охорону здоров'я: реалізація медичної реформи та необхідність боротьби з наслідками COVID-19 вимагали додаткових ресурсів за останні роки. У 2022 році уряд зіткнувся з ще одним викликом – необхідністю фінансово підтримати медичну галузь в умовах воєнного часу. Порівняно з 2021 роком ці видатки з зведеного бюджету зросли на 5,7% (до 215,3 млрд грн).

Водночас, у зв'язку зі зміною пріоритетів та напрямків бюджетних ресурсів внаслідок тотальної війни, спостерігається зменшення видатків, пов'язаних з фінансуванням кількох напрямків:

1. Освіта. Зі зведеного бюджету цих видатків профінансовано менше на 7,1% (290,6 млрд грн) порівняно з 2021 роком. Таке зменшення стало наслідком загальної тенденції до економії бюджетних коштів в умовах повної війни, у тому числі перегляду підходів до оплати праці педагогічних працівників установ і навчальних закладів.

2. Духовний і фізичний розвиток. Суттєво зменшився обсяг підтримки цього напрямку: з майже 43,4 млрд грн у 2021 році до 33,6 млрд грн у 2022 році. У структурі видатків зведеного бюджету їх частка становила лише 1,1%.

3. Охорона навколишнього середовища. Видатки із зведеного бюджету на цю сферу становили 5,2 млрд грн (вдвічі менше, ніж у 2021 році). Враховуючи значну екологічну шкоду, завдану військовими діями, ця територія потребуватиме додаткової державної підтримки в майбутньому.

Стимулювання економічної активності залишалось одним із пріоритетів роботи українського уряду, хоча на категорію «Економічна діяльність» було виділено 156,4 млрд грн, що майже вдвічі менше, ніж у 2021 році. Значний вплив на це мало падіння видатків, яке відбулося у 2021 році, кошти надійшли в дорожнє господарство (з 132,1 до 40,5 млрд грн). Майже в 1,5 раза зменшився рівень фінансування галузей сільського, лісового, мисливського та рибного господарства.

Проте варто відзначити вагомий позитивний внесок у стимулювання економічного зростання та активізацію роботи в рамках державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» (у 2022 році до Фонду підтримки підприємництва було спрямовано 6,3 млрд грн), запроваджено механізми підтримки шляхом надання грантів для відкриття або розвитку бізнесу, зокрема для відкриття або розвитку власної справи, садівництва, ягідництва та виноградарства, тепличного вирощування, переробних цехів тощо.

Основним інструментом фіскально-кредитної політики є дефіцит державних фінансів, він суттєво впливає на соціально-економічне становище країни і може бути фактором прискорення або гальмування розвитку.

Розглянемо динаміку доходів, видатків бюджету і дефіциту зведеного бюджету у 2018 – 2022 роках (рис. 2.1).

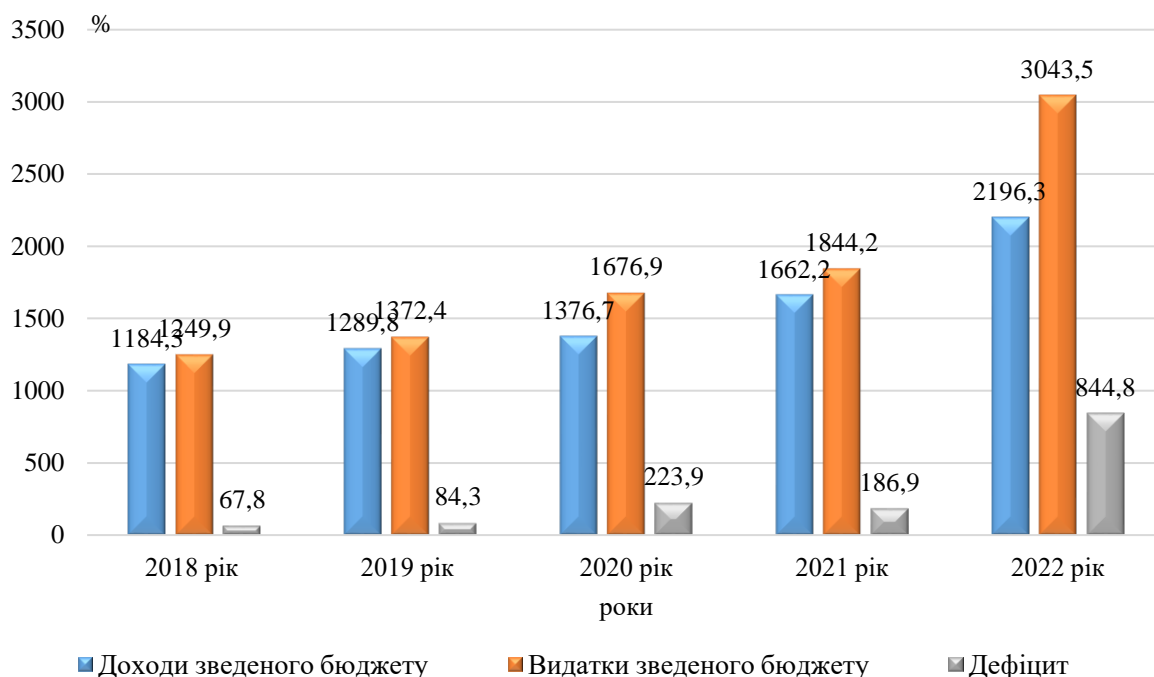

Рис. 2.1. Динаміка доходів, видатків і дефіциту зведеного бюджету протягом 2018 – 2022 років

На рис. 2.1 можна спостерігати, що динаміка доходів Зведеного бюджету України до ВВП протягом 2018 – 2022 років змінювалося з 1184,3 млрд грн до 2196,3 млрд грн. Динаміка видатків Зведеного бюджету України зростала з 2018 по 2022 рік із 1249,9 млрд грн до 3043,5 млрд грн.

Дефіцит зведеного бюджету у 2022 році сягнув 844,8 млрд грн або 17,6% ВВП. Такий розмір свідчив про те, що фіскальна політика мала надто стимулюючий характер і надавала значну підтримку сукупному попиту. Важливим показником є відношення дефіциту зведеного бюджету до ВВП України, оскільки дефіцит значною мірою відображає стан державних фінансів і показує ступінь дисбалансу бюджету по відношенню до національної економіки.

Найбільший обсяг дефіциту державного бюджету за останні 5 років спостерігається у 2022 році, що свідчить про неефективну політику управління формуванням доходів та видатків бюджету. У 2022 році дефіцит зведеного бюджету становив 844,8 млрд грн, або майже 19% від прогнозного ВВП.

Виникнення та зростання дефіциту бюджету є наслідком економічної кризи, економічної нестабільності, війни, збільшення заборгованості місцевих бюджетів, неконтрольованого зростання інших видатків бюджету, позик від міжнародних організацій та збільшення зовнішнього капіталу, заборгованості державного сектору, що є негативним фактором у дохідній частині бюджету.

Збільшення дефіциту супроводжувалося значними запозиченнями з внутрішніх і зовнішніх джерел. Ефективне управління державним боргом та його обслуговування є одним із пріоритетних завдань державної фінансової політики та важливою передумовою стабільності фінансової системи. Це дає змогу уникнути кризових боргових ситуацій та перевантаження видаткової частини державного бюджету, сприяє стабілізації соціально-економічної ситуації та розвитку економіки України.

Проаналізуємо динаміку державного та гарантованого державою боргу України за 2018 – 2022 роки (рис. 2.2).

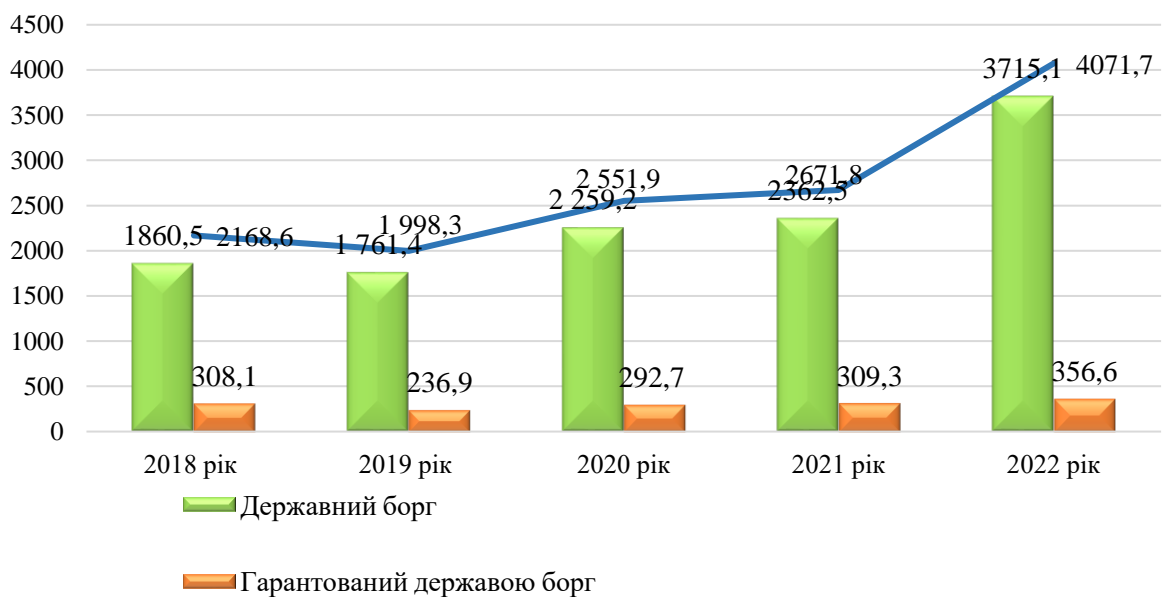

Рис. 2.2. Динаміка та склад державного та гарантованого державою боргу України за 2018 – 2022 роки, млрд грн

На рис. 2.2 відображено, що загальна сума державного боргу у 2022 році становив 4071,7 млрд грн, що на 1903,1 млрд грн, або на 87,7% більше, ніж у 2018 році. А державний борг у 2022 році становив 3715,1 млрд грн, що менше за 2018 рік на 1854,6 млрд грн, або на 99,7%.

Гарантований державою борг з 2018 року по 2022 рік зріс на 48,5 млрд грн.

Загалом обсяг державного та гарантованого боргу України станом на кінець 2022 року суттєво збільшився – до 4071,7 млрд грн (проти 2672 млрд грн – у 2021 році), насамперед це стосується зовнішнього боргу, частка якого в загальному та гарантованому державою обсязі боргу (у перерахунку на національну валюту) зростає до 64,1% (проти 58,4% – у 2021 році).

При аналізі державного боргу важливо вивчати динаміку співвідношення загального державного боргу країни до ВВП, оскільки це основний узагальнюючий показник боргової безпеки країни (рис. 2.3).

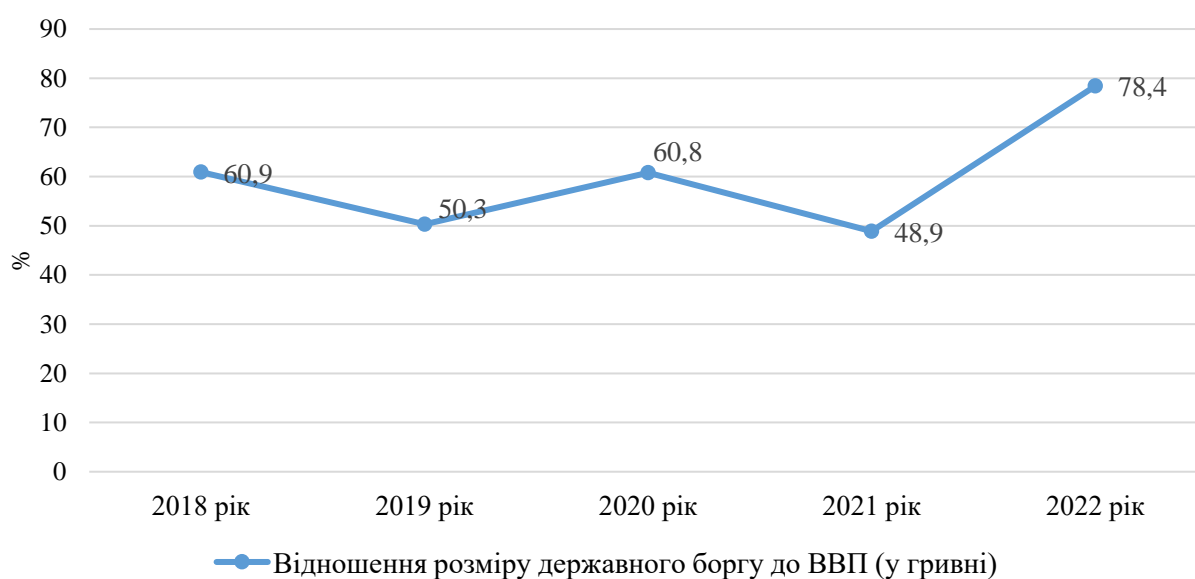

Рис. 2.3. Динаміка співвідношення обсягу загального державного боргу до номінального ВВП України за 2018 – 2022 роки, %

На рис. 2.3 зображена динаміка співвідношення обсягу загального державного боргу до номінального ВВП України. У 2020 році відповідний показник перевищив порогове значення (60%) і становив 60,8%.

На кінець 2022 року показник рівня державного та гарантованого державою боргу склав 78,4% ВВП, а у 2018 році він склав 60,9%. І у 2021 році співвідношення обсягу загального державного боргу до номінального ВВП становив найменше значення 48%, тобто можна зробити висновок, що розмір державного та гарантованого боргу відносно економіки України за останній рік суттєво зріс.

Різке зростання державного боргу характерне для всіх країн, на території яких відбулася військова агресія. У цьому контексті зусилля українського уряду щодо збереження макрофінансової стабільності в складних умовах 2022 року були позитивно сприйняті міжнародними партнерами.

В умовах вичерпання внутрішнього фінансового потенціалу внаслідок збройної агресії росії та закриття міжнародного ринку капіталу важливим засобом бюджетної підтримки стало отримання пільгового зовнішнього фінансування. Від початку війни до кінця 2022 року до бюджету закладено 31,1 мільярда доларів фінансування.

Отже, формування державного боргу України зумовлювалося дефіцитом зведеного бюджету та залученням значного державного боргу як із внутрішніх, так і зовнішніх джерел. При аналізі динаміки державного боргу встановлено, що небезпечним є не лише збільшення загального обсягу державного та гарантованого державою боргу України, а й збільшення бюджетних витрат на його обслуговування та погашення, які складають значну частку в структурі державного бюджету України.

2.2. Аналіз фінансів підприємств як складової фінансової системи України

Фінанси підприємств – це фінансові або грошові відносини, що виникають у процесі формування необоротних і оборотних фондів, фондів коштів підприємства та їх використання.

Майновий стан підприємства – одна з характеристик фінансового стану

підприємства, за якою оцінюють склад, розміщення, структуру та динаміку активів (майна) і пасивів (власного капіталу та зобов'язань).

Фактором забезпечення безперебійності виробничо-збутових процесів є оборотні засоби разом з основними засобами. Тому їх структура, розміщення на різних стадіях кругообігу капіталу, джерела формування та рівень його забезпечення безпосередньо впливають на ділову активність і фінансовий стан підприємств.

До активів підприємства належать усі види майна підприємства, яке належить підприємства на праві власності та використовується для здійснення господарської діяльності. Розуміння активів як джерела грошових потоків є основою політики управління активами будь-якої компанії.

Згідно Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: «активи – це ресурси, контрольовані підприємством в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до збільшення економічних вигод у майбутньому» [5].

Важливою є оцінка стану та підвищення ефективності використання виробничих ресурсів підприємств шляхом проведення всебічного та поглибленого аналізу структури їх основних та оборотних активів, що дає змогу не лише кількісно оцінити різні аспекти їх використання, а також хід процесу відтворення шляхом оцінки кількості необоротних і оборотних активів у постійному обігу з огляду на їх окремі стадії [14].

При цьому необоротними активами є всі активи, які не можуть бути оборотними; оборотні активи, у свою чергу, – це кошти та їх еквіваленти, використання яких не обмежене, а також інші активи, призначені для продажу або використання протягом господарського циклу або протягом 12 місяців з дати балансу (табл. 2.4).

Характерною рисою відтворювального процесу залишається дуже низький рівень накопичення довгострокових активів, який значно нижчий від показників докризового періоду і не відповідає вимогам розширеного економічного відтворення.

Таблиця 2.4

Динаміка та склад активів підприємств України у 2018 – 2022 роках [41]

млрд грн

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Приріст 2022 року до 2018 року, +/-	Приріст 2022 року до 2021 року, %
Необоротні активи	4584,3	4844,5	5312,3	5650,8	5622,2	122,6	99,5
Оборотні активи	6285,1	6640,3	7360,6	8411,9	9024,3	143,6	107,3
Необоротні активи та групи вибуття	8,7	10,2	9,6	7,8	8,1	93,1	103,8
Всього	10878,1	11495	12682,5	14070,5	14654,6	134,7	104,2

Загалом протягом 2018 – 2021 років динаміка обсягу необоротних активів підприємств України має тенденцію до відновлення процесів нагромадження необоротних матеріальних активів, проте щорічні темпи такого відновлення були вельми низькими і становили 5,6%, в загальному за 4 роки – 22,6%; причому у 2022 році взагалі характерне зниження вартості необоротних активів по відношенню до 2021 року на 1,5% (враховуючи складні умови функціонування у воєнні роки, значну частину знищених необоротних активів – цей показник буде зменшуватись у майбутньому). Норма нагромадження необоротних матеріальних активів у докризовий період 2008 року становила: «18,8%, тобто майже відповідала стану початку періоду економічного зростання минулого десятиліття (в 2000 році – 19,7%) і суттєво поступалася докризовим показникам (у 2007 році – 27,5%)» [54].

Таких темпів приросту явно недостатньо для модернізації економіки. У країнах, які мали модернізувати та структурно трансформувати свою економіку, щоб зробити її конкурентоспроможною, спостерігалось високе накопичення довгострокових фізичних активів протягом тривалих періодів часу: «в

післявоєнній Європі до 1970-х роках норма нагромадження становила не менше 25%; в Японії – 30%; в період індустріалізації СРСР – 33-35%; в Китаї зараз – 38%, завдяки цьому забезпечується високі середньорічні темпи зростання (близько 9%)» [6].

Якщо відновити динаміку зростання темпів накопичення довгострокових активів у докризових роках, то у 2023 році цей показник має скласти 21%. Але варто зазначити, що накопичення довгострокових матеріальних цінностей має здійснюватися з урахуванням останніх досягнень науки і техніки в умовах більш інтенсивного використання маловідходних і безвідходних технологій на основі комп'ютеризації, автоматизації тощо та використання нових видів енергії та сировини.

Економіка України характеризується надмірною енерго- та матеріаломісткістю виробництва. Це пов'язано з низьким технологічним рівнем виробництва, високими цінами на паливно-енергетичні ресурси, сировину і матеріали, відсутністю ефективних ресурсозберігаючих заходів та високою зношеністю основних засобів.

Як засвідчують аналітики: «рівень споживання первинних паливно-енергетичних ресурсів на одиницю ВВП в Україні є значно вищим, ніж у розвинених країнах світу. Дуже високою залишається енергетична складова собівартості промислової продукції. Цей показник в Україні є одним із найвищих серед країн світу, зокрема, у 3,7 разу вищим, ніж в країнах ЄС-27, в 2,9 разу – ніж у Польщі, в 1,4 разу – ніж у Росії. Україна потрапила до невеликої групи держав, де в роки кризи (2008 – 2009 роки) енергоємність ВВП зросла (в Україні – на 2,3%)» [7]. Особливо різкий приріст оборотних активів підприємств України спостерігається у 2019 році на 10,8%, причому, що індекс промислової продукції має тенденцію до зниження.

Аналіз джерел фінансування підприємств є складним і багатогранним. Сучасний стан вітчизняних підприємств ті за секторами економіки свідчить про їхню неготовність працювати в умовах підвищеного ризику та невизначеності. Основною причиною такої невизначеності перед негативним впливом

зростаючих ризиків є недостатність власного капіталу по відношенню до обсягу та структури сформованих активів, його недостатність для забезпечення сталого функціонування підприємства в ринкових умовах. У результаті аналізу даних, оприлюднених Державною службою статистики України про структуру балансу підприємств, визначено склад та динаміку пасивів балансу за 2018 – 2022 роки (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка та склад пасивів підприємств України у 2018 – 2022 роках [41]

млрд грн

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Приріст	Приріст
						2022 року до 2018 року, +/-	2022 року до 2021 року, %
Власний капітал	2708,6	3092,8	3339,8	4113,3	3975,9	146,8	96,6
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	1757,6	1633,7	1914,1	1841,6	1960,2	111,5	106,4
Поточні зобов'язання і забезпечення	6408,6	6764,6	7424,9	8111,3	8713,9	135,9	107,4
Всього	10874,8	11491,1	12678,8	14066,2	14650	134,7	104,2

Аналіз даних, поданих у табл. 2.5 показує, позитивну динаміку змін власного капіталу підприємств з 2018 по 2021 роки. У 2022 році сукупний обсяг власного капіталу підприємств зменшився порівняно із 2021 роком на 3,4%.

У 2022 році зросли довгострокові і поточні зобов'язання підприємств, причому приріст поточних зобов'язань підприємств є достатньо значним (35,9% порівняно із 2018 роком). Основним призначенням короткострокових зобов'язань компаній є фінансування необхідної суми їх оборотних активів, насамперед для підтримки діяльності компанії. Отже, формування короткострокових зобов'язань повинно підтримувати необхідне зростання обсягів операційної діяльності, а їх обсяг визначається темпами зростання оборотних активів і можливостями формування чистих оборотних активів.

Поточні зобов'язання відзначаються мобільністю, частою змінюваністю, що впливає на фінансовий стан підприємства.

Негативним явищем є також зменшення у 2021 році довгострокових зобов'язань підприємств. У зв'язку з цим відзначимо одну з найбільших проблем пасиву балансу – недостатню обґрунтованість його складу та структури (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Структура пасивів підприємств України у 2018 – 2022 роках [41]

млрд грн

Показники	2018 рік	Питома вага, %	2019 рік	Питома вага, %	2020 рік	Питома вага, %	2021 рік	Питома вага, %	2022 рік	Питома вага, %
Власний капітал	2708,6	24,9	3092,8	26,9	3339,8	26,3	4113,3	29,2	3975,9	27,1
Довгострокові зобов'язання і забезпечення	1757,6	16,2	1633,7	14,2	1914,1	14,0	1841,6	13,1	1960,2	13,4
Поточні зобов'язання і забезпечення	6408,6	58,9	6764,6	58,9	7424,9	59,7	8111,3	57,7	8713,9	59,5
Всього	10874,8	100,0	11491,1	100,0	12678,8	100,0	14066,2	100,0	14650	100,0

З табл. 2.6 бачимо, що пасив балансу підприємств України має розділи, які мають значну питому вагу відносно валюти балансу підприємств України, наприклад, поточні зобов'язання мають більше 50% відносно валюти балансу.

Якщо в 2018 році довгострокові зобов'язання підприємств України в структурі пасивів склали близько 16%, то в 2022 році їх частка зменшилась до 13,4%.

Розмір власного капіталу компанії часто є визначальним фактором, який визначає, чи здатна компанія здійснювати свою діяльність безперервно та чи фінансується ця діяльність за рахунок її власного капіталу, а не за рахунок боргів. Тобто зменшення власного капіталу підприємств у 2020 році має від'ємне значення та свідчить про збільшення фінансової залежності підприємств та втрату власного капіталу внаслідок збиткової діяльності.

Фінансові результати як показник діяльності суб'єктів господарювання сьогодні стають головним орієнтиром, що характеризують ефективність та якість їх діяльності. Вони відображають підсумки вирішення комплексу стратегічних і тактичних завдань, а також можливі напрямки розвитку підприємств. Розмір, склад і динаміка фінансових результатів, умови їх формування та використання мають певну галузеву специфіку. Розглянемо основні тенденції в динаміці фінансових результатів підприємств та в їх основних групах за видами економічної діяльності (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Динаміка фінансових результатів до оподаткування підприємств у 2018 – 2022 роках [41]

млрд грн

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Приріст	Приріст
						2022 року до 2018 року, +/-	2022 року до 2021 року, %
Всього	429,1	664,8	303,2	1119,2	46,1	10,7	4,1
Підприємства, які одержали прибуток	746,5	933,2	848,6	1352,1	1010,0	135,3	74,7
Підприємства, які одержали збиток	317,4	268,3	545,4	232,8	963,9	303,7	414,0

У цілому фінансові результати до оподаткування підприємств промисловості за період 2018 – 2021 роки досягли свого максимального сумарного значення у 2021 році і склали у 3 рази більше від їх загального розміру, що отримали підприємства України у 2018 році. У 2022 році результативність діяльності підприємств України значно впала, обсяг збитку підприємств зріс у 3 рази.

Найвищий за фізичними обсягами прибутку серед усіх видів економічної діяльності мали підприємства сільського, лісового та рибного господарства, при

цьому він у 2,7 рази менший проти рекордного рівня 2021 року (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Фінансові результати до оподаткування підприємств України за видами економічної діяльності у 2022 році [41]

Вид економічної діяльності	Фінансовий результат (сальдо) до оподаткування, млрд грн	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток/	
		у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млрд грн	у % до загальної кількості підприємств	фінансовий результат, млрд грн
Усього	46,2	66,1	1010,0	33,9	963,9
сільське, лісове та рибне господарство	87,2	78,5	126,4	21,5	39,1
промисловість	-228,8	64,6	234,3	35,4	463,2
будівництво	-17,5	62,4	11,4	37,6	29,0
оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	50,4	70,8	165,6	29,2	115,2
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	-23,0	68,4	42,6	31,6	65,6
тимчасове розміщування й організація харчування	-8,6	55,8	1,4	44,2	10,1
інформація та телекомунікації	17,4	64,1	38,6	35,9	21,2
фінансова та страхова діяльність	276,7	59,4	32,4	40,6	46,8
операції з нерухомим майном	-60,2	54,5	21,0	45,5	81,2
професійна, наукова та технічна діяльність	-48,9	58,5	16,3	41,5	65,2
діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	-5,5	64,0	10,2	36,0	15,7
освіта	-0,2	63,6	0,6	36,4	0,5
охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	10,8	66,8	15,8	33,2	4,8
мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-3,8	47,9	1,7	52,1	5,5
надання інших видів послуг	0,1	63,8	0,5	36,2	0,3

Сільськогосподарська галузь, оптова та роздрібна торгівля, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги та транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність стали одними з найприбутковіших підприємств, що зберегли позитивний фінансовий результат в умовах повномасштабного вторгнення росії на територію України.

Найбільш збитковими стали підприємства таких галузей: мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; професійна, наукова та технічна діяльність; тимчасове розміщування й організація харчування; фінансова та страхова

діяльність.

Отже, за підсумками 2022 року вітчизняна економіка в цілому отримала 963,9 млрд грн збитків, тоді як чистий прибуток підприємств сільського, лісового та рибного господарства за підсумками 2022 року становив 126,4 млрд грн.

2.3. Аналіз основних показників діяльності фінансового сектору

Розвинений фінансовий ринок є одним з необхідних атрибутів національної фінансової архітектури, що у свою чергу характеризує ступінь розвитку економіки країни у цілому. Розбудова в Україні високоліквідного фінансового ринку, що інтегрує до світової фінансової системи, одне з актуальних та ключових завдань через зростання пріоритетності ролі саме фінансового ринку у національних економіках усіх країн світу. Фінансовий ринок став драйвером розвитку національних економік, що є інструментом вирішення фінансових, інвестиційних і соціальних питань.

Особливістю розвитку вітчизняного фінансового ринку є те, що лєвова частка фінансових ресурсів держави зосереджена у таких суб'єктів фінансової системи як: депозитні (комерційні) банки, недепозитні фінансові посередники (страхові компанії) та допоміжні фінансові корпорації (фондові біржі).

Найбільшою складовою вітчизняного фінансового ринку з домінуючою часткою активів серед усіх фінансових установ є банківський сектор.

Через те, що у банківському секторі зосереджується лєвова частка активів фінансового ринку, негативні тенденції виявилися тут найбільш помітними та впливовими на стан розвитку економіки у цілому. Станом на кінець 2022 року кількість установ, що мають банківську ліцензію складала 64, що на 13 банків менше, ніж у 2018 році (було 77 банків) (рис. 2.4).

За даними рис. 2.4 видно, що за досліджений період спостерігається стала нисхідна тенденція кількості діючих банків. Процедура «очищення» банківської системи від тих банків, що де-факто підтримувались на «штучному диханні» проводилася регулятором упродовж 2014 – 2021 років.

Національний банк України вжив низку рішучих заходів, що дозволив очистити банківську систему.

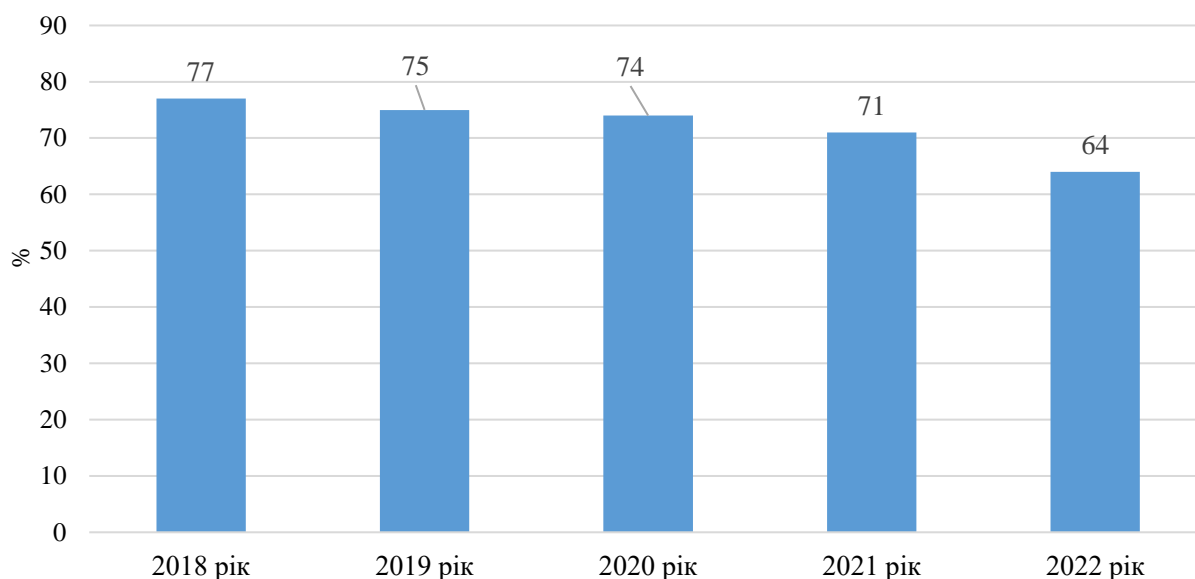

Рис. 2.4. Кількість діючих банків в Україні за 2018 – 2022 роки, од. [40]

Частка банків з іноземним капіталом зросла з 28,5% (2018 рік) до 44,8% (на кінець 2022 року), що свідчить про сильну залежність вітчизняної банківської та фінансової системи від зовнішніх джерел фінансових ресурсів.

Другим суб'єктом фінансового ринку за обсягами зосереджених фінансових ресурсів держави є недепозитні фінансові посередники (страхові компанії), що займають домінуючі позиції на фінансовому ринку серед небанківських фінансово-кредитних установ, акумулюючи понад 50% усіх активів та маючи значний потенціал для розвитку вітчизняного підприємництва шляхом розміщення страхових резервів у реальному секторі економіки.

Для оцінки стану розвитку страхового ринку України досліджено динаміку кількості страхових компаній (рис. 2.5).

За даними рис. 2.5 видно, що спостерігається зменшення кількості страхових компаній з 281 од. у 2018 році до 142 од. у 2022 році, з яких 20 страхових компаній зі страхування життя (страхових компаній life) та 122 од., що здійснювали види страхування, інші, ніж страхування життя (страхових компаній non-life).

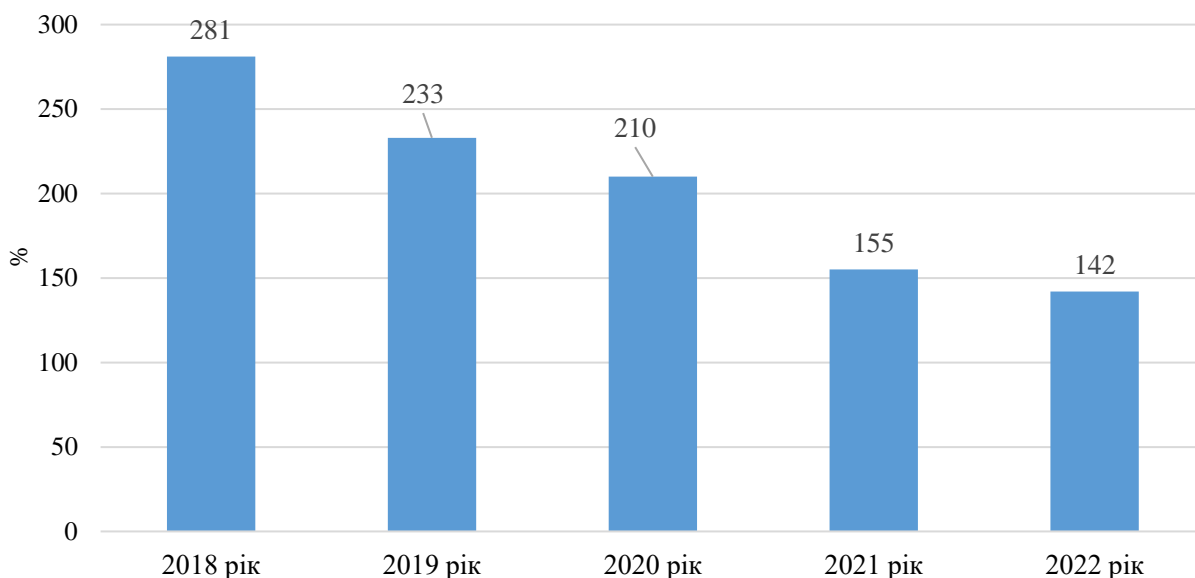

Рис. 2.5. Кількість страхових компаній в Україні за 2018 – 2022 роки, од.
[40]

Причому більших темпів скорочення зазнала кількість компаній зі страхування життя. Так, щодо страхових компаній life спостерігається аналогічна тенденція – зменшення більше ніж втричі. Кількість страхових компаній non-life зменшилася за 2018 – 2022 роки на 129 компаній або на 27,7%.

Важливим сегментом фінансового ринку України є фондовий ринок, на якому необхідно дослідити діяльність таких допоміжних фінансових корпорацій, як фондові біржі.

Незважаючи на кризу та посткризову рецесію в Україні, фондовий ринок поступово розвивається, що характеризується зростанням обсягів біржових контрактів на організаторах торгівлі. Саме розвиток організованого сектору країни свідчить про ефективність функціонування ринку цінних паперів країни. Динаміка частки біржового ринку в загальному обсязі торгів на ринку цінних паперів у 2018 – 2022 роки представлена на рис. 2.6.

За даними рис. 2.6 видно, що частка біржового ринку в загальному обсязі торгів на ринку цінних паперів була доволі невисокою у 2018 – 2022 років. Як бачимо, починаючи з 2018 року фондовий ринок України характеризувався зростанням активності біржового сегменту. Так, якщо у 2018 році частка

біржового ринку зросла майже вчетверо і досягла 43,9% в загальному обсязі торгів на ринку цінних паперів, то у 2022 році досягла 53,4 %.

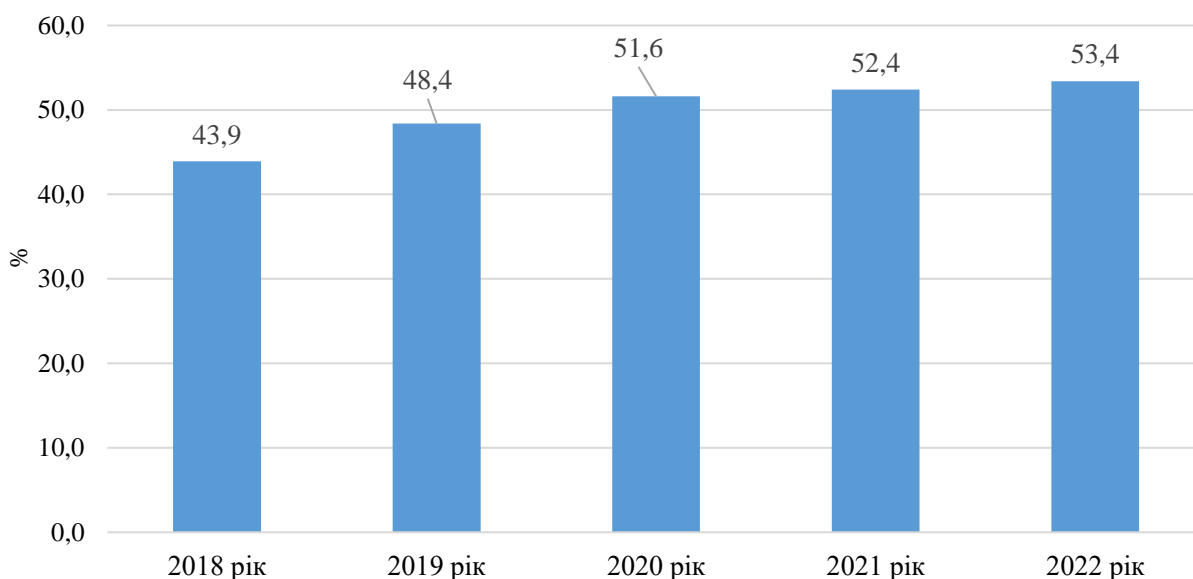

Рис. 2.6. Частка біржового ринку в загальному обсязі торгів на ринку цінних паперів за 2018 – 2022 роки, од. [40]

У 2018 році частка біржового ринку в загальному обсязі торгів на ринку цінних паперів зросла у порівнянні з попереднім роком на 32,7 в.п., у 2019 році – ще на 3,2 в.п., у 2020 році – на 0,8 в.п., у 2021 році – на 1,0 в.п., у 2022 році – на 1,4 в.п. і становив максимум за весь період – 53,4%.

Проте у 2018 – 2022 роках обсяги виконаних біржових контрактів поступово зростали і у 2021 році досягли 452 млрд грн.

Серед інших небанківських фінансово-кредитних установ на фінансовому ринку станом на кінець 2022 року у Державному реєстрі фінансових установ налічувалось: 980 фінансових компаній; 123 юридичних осіб (лізингодавців); 266 ломбардів (табл. 2.9).

Аналізуючи дані табл. 2.9 варто відмітити, що за 2022 рік відбулося збільшення активів фінансових компаній в 3,5 рази, в той же час власний капітал збільшився на 3,7% за 2022 рік. Обсяги фінансових послуг зросли 54,4% порівняно з 2018 роком.

Таблиця 2.9

Динаміка основних показників діяльності небанківських фінансово-кредитних установ України у 2018 – 2022 роки [40]

Показники	2018 рік	2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Приріст 2022 року до 2018 року, +/-	Приріст 2022 року до 2021 року, %
Фінансові компанії							
Кількість зареєстрованих фінансових компаній	818	940	950	960	980	119,8	102,1
Активи фінансових компаній, млрд грн	107,5	125,3	138,0	152,2	166,0	154,4	109,1
Власний капітал, млрд грн	26,2	23,8	25,9	26,8	27,8	106,1	103,7
Юридичні особи (лізингодавці)							
Кількість зареєстрованих установ	213	186	159	146	123	57,7	84,2
Вартість діючих договорів фінансового	17598,4	11536,0	5473,6	5173,6	5673,6	32,2	109,6
Кількість діючих договорів фінансового лізингу, од.	19355,0	17646,0	15437,0	14228,0	12519,0	64,6	87,9
Кількість договорів фінансового лізингу, укладених за звітний період, од.	6394,0	6829,0	7264,0	7699,0	8134,0	127,2	105,7
Ломбарди							
Кількість зареєстрованих установ	415	359	343	302	266	64,1	88,1
Активи по балансу, млрд грн	3,7	3,7	3,8	3,8	3,9	105,4	102,6
Власний капітал, млрд грн	1,6	1,9	1,9	1,8	1,9	118,8	105,6
Сума наданих фінансових кредитів під заставу, млрд грн	16,4	16,4	19,8	21,7	23,4	142,7	107,8
Сума погашених фінансових кредитів, млрд грн	14,9	17,8	20,7	23,6	26,5	177,9	112,2
Кількість наданих кредитів, тис од	12226,3	11749,5	11779,0	11682,0	12226,3	100,0	104,7

За даними табл. 2.9 спостерігається низхідна тенденція загальних обсягів кредитування на ринку ломбардних послуг. Так, сума наданих фінансових кредитів під заставу та сума погашених фінансових кредитів, зменшилися на 67,8% у 2022 році порівняно із 2018 роком.

Таким чином, фінансовий ринок – це сукупність різноманітних економічних відносин які виникають між споживачами та постачальниками фінансових ресурсів, фінансовими посередниками у процесі їх діяльності,

допоміжними та іншими фінансовими корпораціями, а також відносини зі сторони державних регуляторів щодо відповідного здійснення їх діяльності.

Розглянувши існуючу структуру та провівши дослідження сучасного стану основних діючих суб'єктів фінансового ринку, у яких зосереджена лівова частка фінансових ресурсів держави необхідно зазначити, що надання загальних рекомендацій щодо покращення фінансового ринку не матимуть високої ефективності.

Висновки до розділу 2

Доходна частина Державного бюджету України за 2022 рік зросла на 17,3% (до 1553 млрд грн), видаткова – збільшилася майже удвічі (до 3037 млрд грн). У 2022 році дефіцит державного бюджету становив майже 19% від прогнозного ВВП. Було активізовано роботу із залучення пільгових кредитних коштів від міжнародних фінансових організацій (МФО), надано тимчасовий дозвіл на фінансування бюджету за рахунок емісійних коштів Національного банку України (придбано облігацій внутрішньої державної позики на суму 400 млрд грн). Видатки у сфері оборони, громадського порядку, безпеки та судової влади становили 32,9% від прогнозного ВВП.

Під час війни та в перші повоєнні роки держава потребуватиме колосальних ресурсів для відбудови виробничої та соціальної інфраструктури, відновлення виробничих активів і житлового фонду, надання доступу до соціальних і медичних послуг. У середньо-строковому періоді ці завдання доповнюватимуться цілями побудови стійкої енергоефективної та інклюзивної інфраструктури, стимулювання розвитку конкурентоспроможної промисловості та підвищення якості людського капіталу. Безперечно, досягнення таких цілей потребуватиме ефективної та злагодженої роботи всіх регуляторних і управлінських органів.

За даними аналізу фінансових результатів підприємств України можемо стверджувати, що у період 2018 – 2021 років відбуваються загальні позитивні тенденції за показниками фінансових результатів. Але у 2022 році сформувались

великі суми збитків у більшості підприємств України. Стабільно збитковими були підприємства з таких галузей: мистецтво, спорт, розваги та відпочинок; професійна, наукова та технічна діяльність; тимчасове розміщування й організація харчування; фінансова та страхова діяльність.

Вітчизняний ринок фінансових послуг залишається дуже фрагментарним та характеризується низькою капіталізацією через нестабільні умови ведення бізнесу, незахищеністю права власності та низьким рівнем корпоративного управління.

Таким чином, для забезпечення додаткових джерел фінансування економічного зростання необхідне втілення обґрунтованих і системних реформ у фінансовому секторі, що є однією з найважливіших цілей нинішнього етапу розвитку економіки країни.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

3.1. Шляхи вдосконалення функціонування фінансової системи України

Із здобуттям Україною незалежності постало чимало нагальних проблем. Усі проблеми новоствореної держави пов'язані з радянською централізованою соціалістичною економікою, яка багато років існувала на території країни і суттєво сформувала її державу. Становлення фінансової системи України відбувалося одночасно зі становленням її державності. Питання фінансової системи сьогодні є надзвичайно актуальним, оскільки вона не в повній мірі виконує покладені на неї завдання щодо належного фінансового забезпечення потреб економіки. Саме фінансова система сприяє побудові ефективної фінансової політики, спрямованої на економічне зростання та підвищення добробуту населення. Створення досконалої фінансової системи держави є однією з головних умов функціонування економіки.

Ефективність фінансів та успішна реалізація фінансової політики значною мірою залежать від оптимальної структури та ефективності фінансової системи. В умовах ринкових відносин важливого значення набуває усвідомлення економічної природи і сутності фінансів і фінансової системи, їх об'єктивної необхідності, зв'язку з іншими економічними категоріями та ролі в економічній системі держави.

Поділ фінансової системи на окремі ланки є об'єктивним явищем, зумовленим потребами економічного розвитку. Структура фінансової системи є динамічною і не може розглядатися статично. У міру економічного розвитку може відбуватися поповнення або відмирання деяких його зв'язків.

Стратегією і тактикою реформи фінансів має бути поступова реструктуризація, яка передбачає подальші перетворення. В Україні відбувається фінансова дестабілізація. Весь досвід організації та управління фінансами в умовах соціалістичної центральної економіки виявився непридатним для ринку. Очевидно, не було можливості передбачити фінансові показники та ефективно використати власні фінансові ресурси. Крім того, необхідно вживати більш дієвих та результативних заходів щодо посилення платіжної дисципліни та відповідальності компаній за своєчасне оформлення та виконання договірних зобов'язань.

Варто зазначити, що держава в особі наукових установ та органів влади постійно шукає шляхи вдосконалення, модернізації та розвитку економіки. Це проявляється у розробці та реалізації різноманітних проектів, програм, концепцій та стратегій розвитку.

У переважній більшості випадків останні не призводять до очікуваних результатів з економічних, політичних та багатьох інших причин. Їх досягнення полягає у впровадженні комплексного підходу, тобто збалансованих у часі та просторі заходів, спрямованих на покращення економічної ситуації, а відтак і соціальної сфери.

Вдосконалення фінансової системи України має базуватися на забезпеченні фінансової безпеки, зміцненні фінансової незалежності її інститутів та фінансовій інтеграції України у світове співтовариство шляхом активізації її рівноправної з іншими країнами участі в діяльності міжнародних фінансових організацій.

Удосконалення фінансової системи України можливе шляхом реалізації низки таких заходів:

- чіткий розподіл фінансових ресурсів між центральними та регіональними органами влади як на етапі їх формування, так і в процесі їх використання;

- розширення функцій, прав і можливостей регіонів із підвищенням відповідальності за результати діяльності;

- перегляд видаткової частини бюджету (зокрема, відмова від фінансування значної частини виробничої сфери, особливо тих сфер, в яких зацікавлений приватний капітал);

- перегляд політики субсидій у бік їх зменшення, за винятком пріоритетних галузей (наприклад, сільське господарство);

- створення централізованих резервів для їх використання замість збору емісійних кредитів;

- чітка організація діяльності казначейства з метою контролю за надходженням коштів та їх цільовим призначенням.

Не менш важливою умовою покращення стану фінансової системи України в умовах глобалізаційних процесів є досягнення стабільності національної грошової одиниці, що стає можливим завдяки позитивному балансу між доходами та витратами країни на зовнішньому ринку.

Стійке перевищення імпорту товарів над експортом, яке спостерігається в Україні, незважаючи на позитивне сальдо послуг, призводить до дефіциту та подорожчання іноземної валюти і, як наслідок, зростання цін на товари як імпортного, так і вітчизняного виробництва, а також оскільки підвищення тарифів на послуги тощо фактично дезорганізує фінансову систему та руйнує сформовані відносини та розподільчі відносини.

Можна виділити три загальні проблеми фінансової системи України: по-перше, відсутність системного підходу до реструктуризації, ефективності функціонування фінансової системи, по-друге, надто повільні темпи реформування та нечітке визначення конкретного напрямку реформи, по-третє, нестабільність валютного курсу, коливання якого негативно впливають на іноземних інвесторів.

Основними проблемами розвитку фінансової системи України на сучасному етапі є:

- відсутність ефективної державної підтримки розвитку малого та середнього бізнесу;

– відсутність політики захисту вітчизняного виробника (ця проблема посилюється популяризацією іноземних товарів та їх доступністю);

– недосконалість діючої податкової системи (загальний рівень оподаткування, рівень податкових ставок, їх кількість і база оподаткування повинні стати стабільними; дохідна частина бюджету повинна забезпечувати обов'язковість і рівномірність сплати податків усіма юридичними та фізичними особами);

– неефективний контроль за сплатою податків (надмірне перевантаження чинного податкового законодавства великою кількістю наданих пільг призводить до різного роду перекосів в економічних умовах господарювання різних суб'єктів господарювання та до невиправданого з економічної точки зору перерозподілу доходів);

– економічна та правова нерівність суб'єктів господарювання, що виражається у вибіркового визначенні економічних прав, свобод та обов'язків;

– неефективне функціонування бюджетної системи (недостатній контроль за цільовим і раціональним використанням бюджетних коштів; бюджетна політика повинна охоплювати проблеми самого бюджетного процесу, структуру доходів і видатків, дефіцит бюджету та методи його фінансування);

– відсутність реальної конкуренції у фінансовому секторі, про що свідчить те, що умови надання фінансових послуг є майже ідентичними за ціною та якістю; через велику кількість фінансових установ споживач фактично не має вибору;

– низька довіра до держави загалом та банківської системи зокрема (проблема особливо актуальна з огляду на поточну нестабільність банків та зменшення кількості конкурентоспроможних фінансових установ);

– відсутність правильно розроблених стимулів для всіх ланок і рівнів фінансової системи (фінансові стимули в їх нинішньому вигляді не приводять до правильних результатів, про що свідчить висока частка збиткових і низькорентабельних підприємств, низький рівень продуктивності праці, якість продукції);

- низька фінансова стійкість і конкурентоспроможність як фінансової системи в цілому, так і окремих її складових (це пов'язано з відсутністю економічно обґрунтованих норм і нормативів діяльності, регуляторів і стабілізаторів суб'єктів господарювання);
- випереджаюче зростання доходів державного та фінансового секторів, що суттєво уповільнює зростання реального сектору економіки;
- нераціональне використання коштів, отриманих за рахунок державного кредиту;
- низький рівень кредитування реального сектору економіки;
- надлишок готівки в обігу, але недостатність тимчасово вільних коштів у підприємств і населення;
- великі обсяги тіньової економіки.

Можна зробити висновок, що ці проблеми розвитку фінансової системи України неможливо усунути без певної структурної політики держави, у тому числі шляхом прямих управлінських заходів, зокрема раціоналізації виробництва капітальних вкладень, фінансування за рахунок власного капіталу та приватного капіталу, широка привабливість іноземних інвестицій та скорочення бюджетного фінансування.

Все це важливо доповнити заходами, які ліквідують дефіцит державного бюджету, стабілізують обмінний курс і створять умови для здорової конкуренції. В Україні сьогодні основні групи фінансових ресурсів, які могли б забезпечити зростання фінансової системи, розвинуті недостатньо і не можуть задовольнити інвестиційні потреби економіки.

Капіталізація активів є важливим механізмом зміцнення фінансової системи. Вивчення фінансової системи в цілому, її окремих аспектів та інвестування зокрема є досить перспективною системою. На нашу думку, заслуговує на увагу дослідження основних груп фінансових ресурсів, методів їх зростання та ефективного використання.

3.2. Фінансова екосистема як перспектива розвитку фінансової системи України

Метою учасників фінансової екосистеми є задоволення потреб клієнтів (домогосподарств, бізнесу та держави), які у своїй діяльності потребують використання різноманітних фінансових послуг для досягнення власних цілей. Саме клієнти (користувачі фінансових послуг) знаходяться в центрі уваги всіх учасників фінансової екосистеми, адже створення умов для їх ефективної діяльності є основним завданням усього фінансового сектору. З цією метою учасники фінансової екосистеми взаємодіють один з одним і створюють відповідні сервіси, продукти та послуги для клієнтів.

Успіх усієї екосистеми залежить від злагодженої, взаємовигідної роботи учасників фінансового сектору, заснованої на відкритості та взаємоповазі.

Серед учасників фінансової екосистеми виділимо шість основних груп:

1. Постачальники фінансових послуг – фінансові установи та у випадках, прямо встановлених спеціальними законами, інші юридичні особи або філії іноземних юридичних осіб, які мають право надавати фінансові послуги відповідно до законодавства України.

2. Користувачі фінансових послуг – це клієнти фінансових установ (компанії, домашні господарства та уряд).

3. Інвестори – іноземні та вітчизняні інвестори у фінансовий сектор й економіку країни.

4. Постачальники інфраструктури та технологій – компанії та державні установи, які надають послуги, продукти, рішення постачальникам фінансових послуг та іншим учасникам фінансового сектора, тим самим зміцнюючи їх ціннісну пропозицію для клієнтів (платіжні системи, постачальники платіжних послуг, збір/обробка/касове зберігання, оператори організованого ринку, розробники ІТ-рішень, оператори зв'язку, поштові оператори, центральний депозитарій цінних паперів, центральний контрагент, торговий репозиторій,

фінтех-компанії, представники ринку віртуальних активів, провайдери технологій розподіленого реєстру (DLT).

5. Суб'єкти економічної та фінансової державної політики (політики) – це представники законодавчої, виконавчої та судової гілок влади, які створюють ефективне правове поле для всіх учасників фінансового ринку.

6. Експерти – це учасники ринку та державні установи, які своїми послугами та рішеннями створюють основу для професійного розвитку учасників фінансової екосистеми (центральні банки, фінансові регулятори та регулятори фінансових установ інших країн), міжнародні фінансові організації, дипломатичний корпус, освітні заклади, рейтингові агентства, професійні асоціації учасників фінансового сектору, науковці та дослідники, медіа, лідери суспільної думки, журналісти експертних ЗМІ, галузеві об'єднання, бізнес-асоціації, консалтингові компанії).

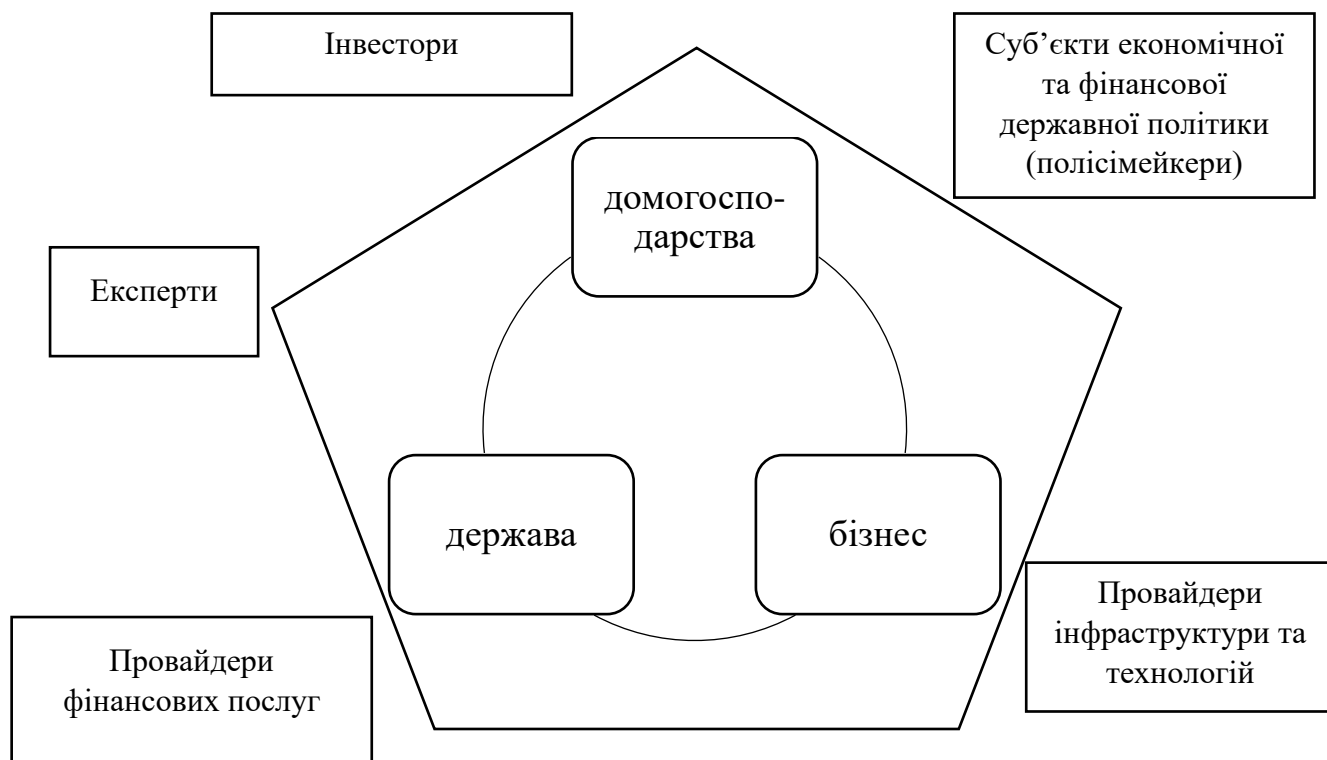

Рис. 3.1. Механізм функціонування фінансової екосистеми

Стратегія враховує поточні та майбутні потреби представників усіх груп фінансової екосистеми, як клієнтів (користувачів фінансових послуг), так і

ключових гравців, залучених до створення цих послуг, а також сприяє реалізації бачення фінансового сектору України – її ідеальний стан для майбутнього.

Візією фінансового сектору – формування стабільного, ефективного, конкурентоспроможного, інтегрованого в міжнародний простір, здатного відповідати викликам, розвиватися та сприяти відновленню української економіки фінансового сектору.

Шлях до реалізації візії фінансового сектору України визначено в місії. Завданням фінансового сектору України є регулювання фінансового сектору, який забезпечує накопичення, розподіл і обіг фінансових ресурсів на основі фінансової стабільності та інтеграції, кібербезпеки та поширення новітніх технологій з метою сприяння відновленню економіки України та підтримки добробуту її громадян.

Стратегія розвитку фінансової екосистеми включає п'ять завдань:

1. Макроекономічна стабільність включає:

– послаблення валютних обмежень, переходу до більш гнучкої системи обмінного курсу та повернення до таргетування інфляції за відповідних умов;

– ефективне та надійне функціонування ринку державних та місцевих облігацій, що забезпечує зростання попиту та загальної довіри інвесторів до вітчизняних фінансових інструментів;

– повернення до забезпечення потреб бюджету за рахунок збільшення податкових надходжень завдяки економічному зростанню, детінізації підприємств та здешевленню обслуговування кредитів. Це зменшує дефіцит бюджету;

– реалізація оновленої середньострокової стратегії управління державним боргом та реструктуризації військового боргу;

– II етап пенсійної системи, запровадження якого у поєднанні з I та III етапами цієї системи покращило соціальні гарантії та фінансову стабільність пенсійної системи, сприятиме розвитку ринків капіталу та забезпечить економіку довгостроковим постачанням довгострокових фінансових ресурсів;

– культура довгострокових заощаджень серед українців. Це створює в економіці довгострокові резерви для інвестицій у майбутньому. Під час війни була збережена макроекономічна стабільність, а після закінчення війни почнеться фінансування масштабних програм оновлення капіталу.

2. Фінансова стабільність включає:

– координація дій регуляторів фінансового сектору та ФГВФД шляхом застосування підходів, заснованих на єдиних принципах ефективного індивідуального та консолідованого нагляду за учасниками фінансового сектору, шляхом здійснення регуляторного впливу, здійснення пропорційного регулювання, забезпечення прозорості, стимулювання конкуренції та контролю концентрації на фінансовому ринку;

– забезпечення фінансової стабільності через комплексний аналіз системних ризиків, які загрожують фінансовій стабільності, та відповідне реагування заходами макропруденційної політики;

– оцінка стабільності банків і банківської системи;

– міжвідомчий план заходів щодо вирішення проблеми непрацюючих кредитів;

– моніторинг діяльності учасників страхового ринку та кредитних спілок;

– систему гарантування вкладів членів кредитних спілок та внесків за договорами страхування життя, а також систему гарантій накопичувального пенсійного забезпечення та механізми компенсації вкладень у цінні папери, що підвищить інтерес користувачів до фінансові послуги кредитної спілки таких установ;

– механізми вирішення питань неплатоспроможності кредитних установ, що дозволить скоротити терміни доступу вкладників та інших кредиторів до своїх коштів у кредитних установах, які мають проблеми у своїй діяльності;

– механізми вирішення питань неплатоспроможності кредитних установ, що дозволить скоротити терміни доступу вкладників та інших кредиторів до своїх коштів у кредитних установах, які мають проблеми у своїй діяльності;

– фінансову стійкість ФГВФО, системи страхування вкладів та поповнення до встановленого рівня цільового показника, що дасть змогу поступово збільшувати розмір гарантованого відшкодування та наблизить його до європейських стандартів;

– План дій BERS в рамках Програми розширеного співробітництва ОЕСР.

3. Робота фінансової системи на відновлення країни:

– страхування військово-політичних ризиків;

– Стратегія розвитку експортно-кредитного агентства;

– довіра населення до фінансового сектору, підвищення фінансової грамотності, населення повинно активно та свідомо використовувати сучасні фінансові інструменти для покращення власного добробуту;

– політика розвитку сталого фінансування, запровадження нормативних актів, які підвищують прозорість інструментів фінансування проектів ESG;

– посилення захисту прав власників облігацій та вдосконалення процедури реєстрації випуску облігацій;

– державні програми пільгового фінансування повинні бути спрямовані як на розвиток диверсифікованого малого та середнього бізнесу, ветеранські бізнес-програми, стартапи, так і на розвиток транспортної та енергетичної інфраструктури та поступове оновлення житлового фонду;

– повна відповідність законодавства України положенням законодавства ЄС щодо функціонування клірингових систем, забезпечення розрахунків та системи депозитарного обліку;

– спільна інвестиційна діяльність відповідно до європейських правил діяльності, зокрема запровадження класичних інвестиційних фондів;

– регулювання краудфандингової діяльності;

– удосконалення оподаткування у сфері ринків капіталу та організованих товарних ринків та стимулювання участі громадян в інвестиційній діяльності (зокрема завдяки запровадженню режиму спеціального інвестиційного рахунка);

– інфраструктура для відновлення фінансового сектору;

– інфраструктура відновлення повинна сприяти ефективному та прозорому використанню міжнародної допомоги для проектів відновлення для громад, підприємств та окремих громад.

4. Сучасні фінансові послуги:

– усі сегменти фінансового ринку повинні бути звільнені від проблемних інститутів, відновлено довіру клієнтів до учасників ринку;

– приєднання України до Єдиної зони платежів у євро (SERA);

– впровадження банківських стандартів;

– регулювання ринку віртуальних активів відповідно до європейських вимог;

– вдосконалення технології віддаленої ідентифікації для отримання фінансових послуг;

– розробка платформ для інноваційних фінансових рішень (регуляторна платформа);

– запровадження контролю за кіберзахистом фінансового сектору, протидії кібератакам на ранніх стадіях;

– гарантування нульової толерантності до російського та білоруського програмного забезпечення на фінансовому ринку;

– впровадження практики електронного функціонування органів управління господарських товариств.

5. Інституційна спроможність регуляторів та ФГВФО:

– розроблення та оновлення органами нагляду за фінансовим ринком та ФГВФО планів забезпечення організаційної стабільності (безперервності основних бізнес-процесів), забезпечення стабільності об'єктів критичної інфраструктури, проведення навчання та тестування стійкості критичної інфраструктури до вразливостей, а також можливість обмінюватися інформацією про кіберінциденти між собою та з іншими критично важливими об'єктами інфраструктури;

– впровадження методів управління проектами, постійне вдосконалення процесів, постійний розвиток навичок персоналу.

Для кожної цілі існують стратегічні ініціативи та заходи, спрямовані на її досягнення.

Реалізація стратегії та досягнення встановлених стратегічних цілей створить умови для зміцнення потенціалу України на шляху до перемоги, сприятиме відновленню національної економіки від наслідків війни, забезпечить макроекономічну та фінансову стабільність, закладе основу для сталого та динамічного розвитку фінансового сектору України, його конкурентоспроможність в умовах європейської інтеграції та інтеграції у світовий фінансовий простір.

Це, у свою чергу, забезпечить:

- задоволення потреб клієнтів (користувачів) у якісних та доступних фінансових послугах;
- безперешкодний доступ клієнтів до своїх коштів і заощаджень;
- зниження ціни та розширення умов кредитування економіки;
- підвищення конкурентоспроможності економіки України в цілому.

Реалізація візії та місії Стратегії розвитку фінансової екосистеми забезпечуватиметься шляхом реалізації низки взаємопов'язаних ініціатив та заходів, спрямованих на комплексний розвиток фінансового сектору України.

Висновки до розділу 3

На функціонування фінансової системи впливає багато чинників, які необхідно врегулювати, щоб не допустити стагнації та кризових явищ. По-перше, покращити функціонування грошово-кредитної та банківської систем. По-друге, потребують удосконалення всі фінансові сектори та їхні зв'язки, а також діяльність органів та установ, що працюють у фінансовому секторі. Стратегією і тактикою фінансової реформи має бути поступова реструктуризація, яка передбачає подальші перетворення.

Необхідно приділяти більше уваги проблемам економічного розвитку та зростання, розвитку нормативно-правової бази. Єдиним способом збалансування

фінансової системи є використання системи міжбюджетних розрахунків, хоча в деяких випадках вона неефективна.

Основним завданням розвитку фінансової системи в Україні є збільшення фінансового потенціалу банківської системи, створення групи потужних банків, зменшення податкового тиску, упорядкування фінансових потоків, започаткування структурних та інституційних перетворень банківської системи та ефективна реорганізація підприємств. Саме на це мають бути спрямовані всі зусилля законодавчої та виконавчої влади.

Глобалізація – це явище, яке сильно впливає на всі аспекти суспільного життя. Україна поступово інтегрується в міжнародні фінансові ринки і наслідки процесів глобалізації для української фінансової системи стають все більш очевидними, тому необхідно запобігати негативним наслідкам цього процесу.

ВИСНОВКИ

Фінансова система безпосередньо пов'язана з процесом відтворення, оскільки забезпечує процес виробництва ВВП, а також розподіл і перерозподіл його вартості. Функціонування фінансової системи, заснованої на кругообігу фінансових ресурсів, спрямоване на створення сприятливих умов для суспільного виробництва.

Основними завданнями, що вирішуються і одночасно відображають сутність фінансів як забезпечуючого суспільного інституту, є: мобілізація та оптимальний розподіл фінансових ресурсів, достатніх для забезпечення виробництва певного обсягу ВВП; формування страхових фондів для відшкодування втрат фінансових ресурсів і доходів та створення максимальних умов для використання коштів цих фондів у ресурсообігу; досягнення максимальної ефективності використання наявних фінансових ресурсів на основі вибору раціональної структури форм фінансового забезпечення; визначення оптимального співвідношення розподілу та перерозподілу виробленого ВВП з метою певного покриття потреб громадян, підприємств і держави.

В основі функціонування фінансової системи лежить кругообіг фінансових ресурсів. У кожному новому циклі вони повинні зростати, тобто фінансова система повинна стимулювати залучення всіх тимчасово вільних коштів і заощаджень. Низький рівень доходів населення є однією з причин неналежного розвитку страхового та фондового ринків, що призводить до проблем ресурсного забезпечення економіки та гальмує інвестиції.

Фінансова система і фінанси служать індикатором національної економіки, підвищення добробуту громадян і обмеження негативних моментів економічного зростання. За допомогою фінансової системи держава збирає і використовує кошти для утримання апарату і спрямовує їх на виконання своїх завдань.

Фінансова система держави є об'єктивним відображенням сукупності

фінансових відносин у державі і характеризується певною структурою. Нині у вітчизняній і зарубіжній літературі немає єдиних підходів до визначення їх складу. Така ситуація цілком зрозуміла, враховуючи, що фінансовій системі притаманний динамізм, а структура є статичною. Кожна сфера та ланка фінансової системи України має своє призначення та особливості. Державні фінанси та фінанси суб'єктів господарювання складають основу фінансової системи України, оскільки саме в цих ланках відбувається формування, розподіл і перерозподіл валового внутрішнього продукту. Фінансовий ринок є важливою частиною фінансової системи, яка займає особливе місце. Особливістю цього зв'язку є те, що він бере участь у русі грошових потоків через посередників, а саме фінансово-кредитні установи. Фінансовий ринок бере на себе роль безпеки і відокремлюється в окрему ланку. Фінансовий ринок – це ланка фінансової системи, яка створює та використовує фінансові ресурси, коли інші ланки фінансової системи не можуть ефективно працювати. Фінансовий ринок включає ринок грошей, кредитних ресурсів, цінних паперів і фінансових послуг.

Аналіз основних показників складових фінансової системи України показав, що у 2022 році повномасштабна війна в Україні негативно відобразилась на їх функціонуванні, більшість учасників фінансової системи переживають кризовий етап:

1. Доходна частина Державного бюджету України за 2022 рік зросла лише на 17,3%, видаткова – збільшилася майже удвічі, дефіцит державного бюджету становив майже 19% від прогнозного ВВП.

2. За даними аналізу фінансових результатів підприємств України можемо стверджувати, що у період 2018 – 2021 років відбуваються загальні позитивні тенденції за показниками фінансових результатів. Але у 2022 році сформувались великі суми збитків у більшості підприємств України.

3. Вітчизняний фінансовий ринок залишається дуже фрагментарним та характеризується низькою капіталізацією через нестабільні умови ведення бізнесу, незахищеністю права власності та низьким рівнем корпоративного управління.

Проте фінансовий сектор надзвичайно важливий для успішного відновлення української економіки. Отже, основними перспективними напрямками розвитку фінансової системи в післявоєнний період є:

1. Робота з проблемними кредитами – це спадщина війни. Значна частка всіх непрацюючих кредитів може бути прямим наслідком військових дій та окупації, а не економічної кризи як такої. Відшкодування (частини) вартості кредиту в таких випадках відрізняється від традиційних посткризових заходів, які включають судові позови, переговори та/або стягнення застави з боржників.

2. Подальша комерціалізація банківського сектора. Задля поглиблення банківського сектора України необхідно приватизувати більшість великих державних банків, на які після війни припадатиме більша частка всіх банківських активів.

3. Приведення регулювання до стандартів ЄС. Сьогодні Україна є кандидатом на членство в ЄС і прагне до членства якомога швидше. Узгодження з нормативними та інституційними стандартами ЄС може принести важливі економічні вигоди ще до вступу.

4. Розвиток ринку грошей, облігацій і цінних паперів.

5. Фінансування малого бізнесу та фінансова інклюзія. Очікується, що поглиблення фінансового сектора України принесе користь широким верствам населення країни та допоможе відновити робочі місця та засоби до існування.

6. Мобілізація зовнішнього фінансування для підтримки фінансової стабільності. Оскільки міжнародні донори підтримують післявоєнну відбудову України, вкрай важливо забезпечити передбачуваність доходів донорів і поступово покладатися на комерційні рішення для створення динамічного ринку фінансового капіталу в Україні після періоду відбудови.

Таким чином, в сучасних глобалізаційних умовах важливим завданням є реформування вітчизняної фінансової системи з метою забезпечення макроекономічної стабільності та стимулювання економічного зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV станом на 20 вересня 2013 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 24.10.2023).
2. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14 грудня 2021 року № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> (дата звернення: 24.10.2023).
3. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 24.10.2023).
4. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 року № 2121-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14#Text> (дата звернення: 24.10.2023).
5. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13> (дата звернення: 24.10.2023).
6. Алексеєнко Л. М., Квасовський О. Р., Луцишин О. О. Ринок фінансових послуг: навч. посіб. Тернопіль: Паляниця В. А., 2018. 273 с.
7. Базилевич В. Д. Державні фінанси: навч. посіб. К.: Агі, 2004. 363 с.
8. Бабич А.М. Державні і місцеві фінанси: навч. посібник. Х.: Легас, 2002. 703 с.
9. Баранова В.Г., Гончаренко О.М. Розвиток фінансового ринку України в умовах європейської інтеграції: проблеми та перспективи: колективна монографія. Харків: «Діса плюс». 2019. 370 с
10. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник. К.: НІОС, 2001. 416 с.
11. Венгер В. В. Фінанси : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр учбової літератури, 2009. 432 с.
12. Воронова Л. К. Фінансове право: навч. посіб. Х.: Легас, 2003.360 с.

13. Грачова О.Ю. Фінансове право: навч. посібник. К.: Теіс, 1995. 560 с.
14. Дмитренко Е.С. Фінансове право України: загальна частина: навч. посібник. К.: Алеута; КНТ, 2006. 375 с.
15. Єгоров В.О. Ресурси фінансової системи і стратегія економічного зростання. *Фінанси України*. 2007. № 9. С. 133-142.
16. Кищенко К.В. Актуальні проблеми модернізації фінансової системи України модернізації фінансової системи України. *Ефективна економіка*. 2015.
17. Кириленко О.П. Фінанси (теорія та вітчизняна практика): навч. посібник. Тернопіль : Астон, 2002. 212 с.
18. Коваленко Ю.М., Онишко С.В., Кужелев М.О. Фінансовий ринок: підручник. Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. 442 с.
19. Кравчук Н. Фінансова система держави: теоретична концептуалізація та проблеми структурування. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 3(8). С. 81-89.
20. Кудряшов В.П. Курс фінансів: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 431 с.
21. Кузнєцова А. Я. Теорія фінансів: навч. посібник. Львів, 2001. 256 с.
22. Кульчицький М.І. Вплив банківського сектору на розвиток фінансової системи України. *Науковий вісник НЛТУ України* : зб. наук.-техн. праць. Львів : Нац. лісотехн. ун-т України, 2012. Вип. 22.4. С. 226-231.
23. Лондар С.Л. Вхідження України у світовий економічний простір та трансформація фінансових визначень. *Фінанси України*. 2016. № 5 С. 39-49.
24. Лук'янов В.С. Глобалізація національних фінансових систем: базові імперативи та антикризові механізми. *Фінанси України*. 2013. № 9. С. 60-67.
25. Луцишин З.О. Трансформація світової фінансової системи в умовах глобалізації. К.: Видавн. центр Друк, 2002. 320 с.
26. Львовчкін С. Трансформація та розвиток фінансової системи. Ринок цінних паперів. 2003. № 1- 2. С. 13-24.
27. Лютий І.О. Новітні тенденції розвитку фінансової системи держави. *Фінанси України*. 2004. № 5. С. 24-29.
28. Нагребельний В. П. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посіб. Суми: Університетська книга, 2004. 420 с.

29. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: КНЕУ, 2002. 240 с.

30. Проблеми і перспективи розвитку фінансової системи України: монографія / І. О. Школьник, Т. А. Васильєва, С. В. Леонов та ін. ; за ред. І. О. Школьник, І. І. Рекуненко. Суми: Сумський державний університет, 2017. 343 с.

31. Селіверстова Л.С. Місце фінансів корпорацій у фінансовій системі України. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 84-90.

32. Фінансова система України в умовах економічних перетворень: всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 18-19 квітня 2018 р.): тези доп. І.Я. Чугунов, М.В. Тарасюк, Т.В. Канєва та ін. ; відп. за вип. І.Я. Чугунов. К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 173 с.

33. Фінанси: підручник / за ред. С.І. Юрія, В.М. Федосова. 2-ге вид. перероб. і доп. К.: Знання, 2012. 687 с.

34. Фінанси : підручник / І.О. Лютий, С.Я. Боринець, З.С. Варналій та ін. ; за ред. І.О. Лютого. Київ : Видавництво Ліра-К, 2017. 720 с.

35. Чугунов І.Я. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України: монографія. К.: Акад. фін. упр., 2009.

36. Шлапак О. В. Державні фінанси України в сучасних умовах: проблеми стабілізації та антикризового управління. *Фінанси України*. 2014. № 4. С. 7–31.

37. Шишпанова Н. О., Іванов А. О. Фінансовий ринок України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку. *Modern economics*. 2017. № 1. С. 66-72.

38. Elbing A.O. On the Applicability of Environmental Models: Contemporary Management. N.Y., 1974. P. 283.

39. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua> (дата звернення: 24.10.2023).

40. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/> (дата звернення: 24.10.2023).

41. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 24.10.2023).

42. Державна казначейська служба України. URL:
<https://www.treasury.gov.ua/> (дата звернення: 24.10.2023).